

Meta Remec

Posilstva v času prve svetovne vojne

REMEC Meta, dr. zgod. znanosti, asistentka
z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino
Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, meta.remec@inz.si

343.541: 94(100)"1914/1918"

POSILSTVA V ČASU PRVE SVETOVNE VOJNE

Prispevek obravnava fenomen posilstev in spolnega nasilja v prvi svetovni vojni. Osredotoča se na primerjavo razmer na območji Furlanije in Galicije, z razmerami na Balkanskem območju, kjer je bilo nasilje nad ženskami načrtno vodeno. Posilstva so bila del vojaške strategije z namenom demoralizacije civilnega prebivalstva, saj niso prizadela le žensk, temveč celotne skupnosti. Prispevek se opira predvsem na poročila švicarskega kriminologa Rodolpha Archibalda Reissa, ki je na pobudo srbske vlade popisoval vojne zločine nad srbskim prebivalstvom ter na poročila o nasilju nad civilnim italijanskim prebivalstvom.

Ključne besede: posilstvo, spolno nasilje, prva svetovna vojna, Rodolphe Archibald Reiss

REMEC Meta, PhD, Teaching Assistant, Institute
of Contemporary History, Kongresni trg 1, 1000
Ljubljana, meta.remec@inz.si

343.541: 94(100)"1914/1918"

RAPE IN WORLD WAR I

The article deals with the phenomena of rape and sexual violence in World War I. It compares the situation in the areas of Friuli-Venezia Giulia and Galicia with that in the Balkans, where women were targets of systematic violence. Rape was a part of a military strategy that aimed to demoralize the civil population because it equally affected women and the community as whole. The article is based on reports of the Swiss criminologist Rudolph Archibald Reiss, who was commissioned by the Serbian government to report on war crimes against the Serbian population and on violence against the civilian Italian population.

Key words: rape, sexual violence, World War I, Rudolph Archibald Reiss

Posilstvo – nepogrešljiv del vojne izkušnje

Posilstva v času vojne niso nov fenomen. Bila so del vojaških spopadov, folklorja, ki je vedno bila del oboroženih spopadov. Ženske so bile pač vedno del bojnega plena, ki je pripadal zmagovalcem.¹ Skozi celotno zgodovino je obstajala močna analogija med užitkom ob ejakulaciji in užitkom med izstreljevanjem nabojev v sovražnika. Orožje je bilo namreč vedno močan faličen simbol, ki je pri moških vzbujalo samozavest ter občutek vse-mogočnosti.² Vojaki so o ženskah in spolnosti vedno intenzivno razmišljali, tako med zmagovitimi pohodi, kot v časih najhujših stisk. Poveljstva so s svojo propagando obsedenost s spolnostjo še spodbujala. Če k temu prištejemo še rahljanje moralnih norm, izpostavljenost ekstremnemu nasilju, stalno življenjsko ogroženost in negotovost, dobimo brez dvoma osnovo za stanje vojne psihoze,³ ki je bila včasih vzrok, pogosto pa tudi izgovor in krinka za nasilna dejanja in brutalnost, kar je postalo še posebej očitno po prvih omembah posttravmatske stresne motnje, ki je postala vzrok in opravičilo za katerokoli dejanje.⁴

V aktih Haaških konvencij iz let 1899 in 1907 o posilstvih neposredno ni bilo govora. 46. člen je vojski, ki je zasedala določeno ozemlje sicer nalagal skrb za ohranjanje svetosti družinskega življenja in privatne lastnine, vendar dlje ni segel.⁵ Dejstvo, da pravniška stroka in pisci v preteklosti pojavu niso posvečali večje pozornosti, nikakor ne pomeni, da se spolno nasilje in posilstva niso dogajala. V času prve svetovne vojne in skozi celotno 20. stoletje posilstvu niso pripisovali večje vloge, saj ni veljalo za resnejši zločin, ki bi ga veljalo preganjati. Družbena klima in način razmišljanja so, zlasti posilstvom, pri katerih ni bilo uporabljeno izrazito nasilje nad žrtvijo, pripisovali zgolj minoren pomen. Posilstva, v primerjavi z uporabo bojnih plinov in strupov niso veljala za prave vojne zločine oz. grozodejstva, ki bi jih bilo potrebno preganjati. Šlo je za žalitev časti, brez resnejših posledic.⁶ Poleg tega je bila žen-

Major 16. madžarskega regimenta, Josef Balzarek, se fotografira ob truplih mrtvih civilistov, ki jih je ukazal pobiti. Na fotografiji je prisoten tudi predstavnik Rdečega križa. (Reiss, *The kingdom of Serbia. Report upon the atrocities*, str. 97)

ska v Ženevski konvenciji označena za subjekt, ki potrebuje posebno zaščito, kar je po mnenju Debre Bergoffen ustvarjalo neprijetno analogijo z otroki in jo je postavljalo v podrejen družbeni položaj. Iz vidika preganjanja teh dejanj je bilo problematično zlasti dejstvo, da se je vseskozi poudarjala pravica žensk do ohranjanja časti in moralne neoporečnosti in dejstva, da je vprašanje ženske časti zadevalo celotno skupnost, moškim pa je posredno nalagalo odgovornost da njihovo čast zaščitijo. Posilstvo je bilo kot bojno sredstvo torej tako zelo uspešno, ker se je odvijalo znotraj izrazito patriarhalnega okolja, kjer je bila ženska podaljšek moškega in njegove časti. Poudarjanje pomena spodobnosti in sramežljivosti je v končni fazi pripeljalo do dejstva, da ženske niso mogle in smele pričati o zločinih, ki so bili izvedeni nad njimi, ne da bi nepopravljivo okrnile lastne moralne podobe in bile izločene iz lastne skupnosti. Zavijanje v molk in zanikanje dogodkov je veljalo za edino upanje za njihovo ponovno vključitev v družbo, ki je bila čez čas mogoča predvsem v primerih, ko posilstva niso rezultirala v nosečnosti, saj je bil tak otrok večer opomnik skrunitve, ki jo je bila deležna.⁷

Magnus Hirschfeld je v delu *Sittengeschichte des Weltkrieges* obravnaval razmere v prvi svetovni vojni ter zapisal zanimivo analizo ženskega načina dojemanja nasilja. Vojna naj bi po njegovem mnenju zgolj prebudila instinkte, ki živijo v človeku

¹ Fussell, *La grande guerra*, str. 345.

² Goldstein, *War and Gender*, str. 349–351.

³ Goldstein, *War and Gender*, str. 335–336.

⁴ Bourke, *Rape*, str. 384.

⁵ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 153.

⁶ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Weltkrieges*, str. 308.

⁷ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 25–26 in 43.

že od pradavnine. Nasilje, brutalnost, potreba po nadvladi in zavojevanju naj bi bile obče človeške karakteristike, ki sta jih civilizacija in kultura sicer uspeli potlačiti, ne pa tudi izbrisati. Vojna naj bi te instinkte sprostila, z urjenjem in propagando, naj pa jih je bilo potrebno celo krepiti ter poskrbeti, da se vsi negativni nagoni osredotočijo na nasprotnika. Vsako drugo omejevanje nasilja, kamor je spadalo seveda tudi posilstvo ter poskusi definiranja, kaj je v vojni še sprejemljivo dejanje in kaj ne, so se mu zdeli zgolj iluzija.⁸ Človeško nasilje naj bi bilo biološko determinirano in torej povsem naravno, le da ga ljudje uspemo večinoma uspešno nadzirati razen v času vojnih spopadov, ko izbruhne na dan v vsej svoji silovitosti.⁹ Moška brutalnost in agresivnost naj bi bila v ženski podzavesti vsaj do določene mere povezana z užitkom. Tudi pri so-glasnem spolnem odnosu naj bi moški doživljali užitek ob tem, da napadajo in osvajajo, ženska pa naj bi strast povezovala predvsem s podrejanjem in predajanjem. Po njegovem mnenju naj bi si vsaka normalna ženska želela, da jo moški osvoji ter da jo prisili v spolni akt, saj sama zaradi svoje pasivne narave tega ni bila sposobna, od tega do posilstva pa naj bi bil le še korak. Kljub drugačnemu prepričanju, naj bi vojna tudi v ženskah budila strasti in jim burkala domišljijo. Nasilje vseh vrst, naj bi tudi v ženskah budilo instinkte ali vsaj osnovno radovednost. Posilstvo naj bi bilo celo del vojne izkušnje, ki so si jo ženske tiho v sebi želele. Po Hirschfeldovem mnenju naj bi na poročila o množičnih posilstvih gledali z veliko mero skepse, saj naj bi bila v veliki meri plod preveč razburkane domišljije. Hirschfeld govori o »*prekomerno stimuliranjem erotičnem ozračju*«, ki je ženske napeljalo, da so pomešale med dejstvi in fantazijami. V veliko primerih naj bi obtožbe o posilstvih producirale patološke lažnivke, ki so želele vzbujati pozornost in ki so svojo moralno oporečnost zavijale v plašč mučeništva, v veliko primerih pa je šlo tudi za načrtne propagandne akcije.¹⁰ Posilstva so se dogajala

predvsem v sanjah, saj se je ob vsaki resni raziskavi dogodkov izkazalo, da gre za neosnovane obtožbe.¹¹

Tak način razmišljanja je bil zelo zakoreninjen in še ob koncu sedemdesetih let 20. stoletja lahko naletimo na povsem legitimne teze strokovnjakov, da je posiljevanje razumljivo in pričakovano početje in ki so ločevali sprejemljive oblike posilstev od nesprejemljivih, predvsem glede na stopnjo uporabljene brutalnosti.¹² Ob takem dojemanju problematike ni bilo mogoče pričakovati večjega miselnega preboja, zato ne preseneča dejstvo, da se je dojemanje javnosti dramatično spremenilo šele po vojni na tleh bivše Jugoslavije, zlasti na območju Bosne in Hercegovine, ter po množičnih posilstvih, ki so spremljali genocid v Ruandi oz. so bili njegov sestavni del. Posilstvo je bilo šele v 90. letih 20. stoletja nazadnje označeno za zločin proti človečnosti ter del načrtne genocidne politike.¹³ Posebna sodišča, ki so obravnavala vojne zločine storjene na omenjenih območjih, so začela sistematično preganjati tudi različne vrste spolnega nasilja.¹⁴ Množična posilstva in spolno suženjstvo, ki jih prejšnja vojaška sodišča niso obravnavala, so pod vplivom civilne družbe in premika v načinu razmišljanja, ki ga prinesla desetletja feminističnega boja za pravice žensk, postala nesprejemljiva tudi v vojnem času. Pomemben premik pri preganjanju posilstev kot vojnih zločinov, je prinesla sprememba v dokaznem postopku, saj tožilcu ni bilo več potrebno dokazovati ali in če sploh je žrtev ob posilstvu utrpela bolečino in fizično trpljenje.¹⁵ Pred tem je posilstvo spadalo v sklop mučenja, pri čemer je prevladal zlasti moški pogled in način razmišljanja. Bolj kot z žrtvijo, ki je bila, zaradi strahu pred dodatnim ponižanjem in privzgojene-ga občutka sramu, ponavadi prikladno tiho, so se ukvarjali z moškim storilcem in njegovimi nameni. Storilčeva verzija dogodkov je ponavadi prevladala in če ni bilo mogoče dokazati obstoja fizičnih ran, ureznin, udarcev in drugih znakov mučenja, posilstvo ni bilo več posilstvo, ampak sporazumen spolni odnos ali v najboljšem primeru kolateralna škoda ter relativno neškodljivo sredstvo za »*letting*

⁸ Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 299.

⁹ Bourke, *Rape*, str. 382.

¹⁰ To naj bi bilo prisotno zlasti na območju Belgije, kjer so novice o množici posilstev služile za vzbujanje histerije, paničnega strahu in sovraštva do Nemcev. Slednje je imelo psihološki učinek tudi izven meja Belgije, zlasti v Združenem kraljestvu in ZDA, kjer so ta posilstva uporabljali tudi kot enega od argumentov za nujnost vstopa v vojno. Glej: Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 316–317.

¹¹ Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 318.

¹² Bourke, *Rape*, str. 381.

¹³ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 6–7.

¹⁴ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 6–7.

¹⁵ Flores, *Introduzione*, str. 12–13.

off steam«. ¹⁶ Šele devetdeseta leta so prinesla premik fokusa sodišč iz vprašanj časti, morale, sramežljivosti in spodobnosti na vprašanja človeškega dostojanstva ¹⁷ in prav dejstvo, da smo bili v devetdesetih letih priča sistematični izrabi posilstva kot vojnega sredstva in sredstva za etnično čiščenje, ¹⁸ je spodbudilo raziskave tega fenomena v preteklosti.

Dinamika posilstev v vojnem času

Posilstvo v času vojne je poseben fenomen in se v svojih vzrokih in zakonitostih razlikuje od posilstev, ki se dogajajo vsakodnevno, pogosto celo v domačem okolju. Če je posilstvo v siceršnjih razmerah predvsem sredstvo discipliniranja in izžijevanje pod krinko ohranjanja socialnega reda in tradicionalnih odnosov v družbi, je posilstvo v času vojne simbol in sredstvo. Če je v prvem primeru v ospredju vzpostavljanje hierarhije med moškim in žensko, gre v drugem primeru za odnos med moškim, ki posilstvo izvaja in moškim, ki je lastnik ženske, nad katero je posilstvo izvedeno. ¹⁹ Fizična zadovoljitev vojaka je ob tem pogosto manj pomembna od psihološkega učinka, ki ga ima posilstvo tako na žrtev, kot na celotno družbo, ki ji žrtev pripada. ²⁰ V nekaterih primerih, ki bodo prikazani v nadaljevanju, so bile ženske neposredne in glavne tarče nasilja, na simbolni ravni pa je bilo posilstvo pogosto dobro premišljeno in načrtovano orožje ene skupine moških proti drugi. ²¹ Propaganda se je bolj kot s prizadeto žensko, ukvarjala s ponižanjem, ki so ga utrpeli moški. Posilstvo ženske je razkrinkalo moško nemoč in podrejenost, kar naj bi imelo nepopravljive posledice za njegovo nadaljnje življenje in delo. ²² Tak način interpretacije dogodkov je ženski skoraj v celoti odvzel vlogo žrtve. Postala je zgolj objekt in sredstvo, resnični oškodovani pa je bil njen lastnik, zato njene travme niso zanimale pravzaprav nikogar. ²³

Posilstva v vojnem času so praviloma skupinska posilstva, ki jih nad eno žensko ali skupino žensk

Fotografija ene od posiljenih, pohabljenih in umorjenih sester Soldatović, ki je pretresla srbsko javnost. (Reiss, *The kingdom of Serbia. Report upon the atrocities*, str. 80)

zagreši večje število pripadnikov rednih ali paravojaških enot. V bistvu gre za javne spektakle, ki so jih vedno znova poskušali tudi ovekovečiti, sprva na fotografijah, pozneje pa tudi na filmskih posnetkih, ki so jih nato distribuiral v obliki pornografskih filmov. ²⁴ Ženske, ki so bile redno prisiljene opazovati posilstva drugih, so na tak način podoživljale grozo druga druge in bile druga drugi priča, prisotnost prič pa je pomenila tudi, da posilstva ni bilo mogoče prikriti niti z molkom, saj so vedno obstajali še drugi, ki so vedeli za dogodek, njihov učinek pa je bil še večji, če so jih izvedli v pričo družinskih članov, sosedov in drugih mimoidočih. ²⁵ Nasilje, ki ga izvede skupina posameznikov velja za hujše kaznivo dejanje, kot če ga izvede en sam posameznik, dejstvo pa je, da se vsak posamezni storilec lažje skrije v množici in ne prevzema polne odgovornosti za svoje dejanje. ²⁶ Skupinska posilstva imajo sicer podobno dinamiko tako v času vojne, kot tudi sicer, saj imajo pomembno vlogo pri vzpostavljanju vezi in vzpostavljanju hierarhije znotraj skupine. ²⁷ Veliko moških, ki sicer čutijo odpor do posiljevanja, se pri skupinskem posilstvu ukloni skupini, ker ne želijo biti izobčeni in zasmehovani. Odnosi znotraj enote so za vojaka življenjskega pomena, saj je od soborcev pogosto neposredno odvisno njegovo preživetje, poleg tega pa jih skupinsko posilstvo v

¹⁶ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 22–23.

¹⁷ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 27–28 in 44.

¹⁸ Flores, *Introduzione*, str. 13.

¹⁹ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 50–51 in 62.

²⁰ Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 18.

²¹ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 42.

²² Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 153.

²³ Bourke, *Rape*, str. 384.

²⁴ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 55 in 60.

²⁵ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 57–59.

²⁶ Flores, *Tutta la violenza*, str. 89.

²⁷ Bourke, *Rape*, str. 376–377 in Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 42.

Ženske iz okolice Niša, ki so jih posilili bolgarski vojaki.
(*Album des crimes Bulgares*, str. 14)

veliki meri odvezuje krivde in odgovornosti za storjeno dejanje.²⁸ Nezanemarljiva pa je tudi vloga, ki jo pri takih dogodkih zavzame poveljstvo enot, ki izvajajo te zločine. V nekaterih primerih nadrejeni zamižijo na eno oko, medtem ko lahko v drugih primerih opazimo, da gre za načrtno izrabo posilstva kot vojnega sredstva. Ločevati je torej mogoče med primeri posilstev, ko poveljniška struktura poskuša zagovarjati pripadnike svojih enot, vidi v posilstvih obliko sproščanja napetosti ali celo odraz stisk vojakov, ki neprestano zrejo smrti v oči, ter primeri, ko gre za načrtovana posilstva z jasno postavljenimi cilji, ki so jih pripadniki vojaških enot dolžni ali celo prisiljeni izvajati.²⁹ Po Reissovem mnenju pa bi bilo napačno vso krivdo pripisovati zgolj vodstveni strukturi in na vojake gledati kot na nemočne izvrševalce ukazov. Ti so namreč pogosto izkazali veliko mero samoiniciativnosti in sadistične domišljije pri izvrševanju ukazov.³⁰

Ženske se, razen redkih izjem, skozi zgodovino niso aktivno udeleževale vojaških spopadov, saj so izpostavljali predvsem njihovo materinsko vlogo. Ženska je bila po eni strani deležna zaščite, ker je so jo dojemali kot last družine, klana ali nekega določenega posameznika. Prav zaradi njene pripadnosti pa je bila toliko bolj ranljiva, saj je za pripadnike nasprotne vojskujoče se strani predstavljala tarčo

in vojni plen.³¹ Moški, ki so ženske skozi zgodovino dojemali kot svojo last, so se zavedali, da bodo nasprotnika najbolj učinkovito prizadeli, ponižali in porazili, če bodo oskrunili njegove ženske.³² Te so bile torej izrabljene in uporabljene kot bojno sredstvo, žensko telo pa je postalo, kot pravi Susan Brownmiller, »ceremonialno bojišče« in »paradna steza zmagovalčevega pozdrava zastavi«. Sporočilo nasilnega dejanja nad ženskim telesom je bilo nedvoumno in namenjeno predvsem moškemu, ki je bil lastnik te ženske, saj je bil s tem dokončno poražen, ponižan in kastriran subjekt, ta čustva pa so se nato prenesla še na celotno poraženo skupnost oz. narod.³³

Posiljena ženska je veljala za omadeževano in razvrednoteno lastnino. Posilstvo se je kot bojno sredstvo tako pojavilo vedno, ko cilj bojevanja ni bil samo poraz nasprotne vojske, ampak predvsem moralno uničenje neke skupnosti. Obračunavanje s civilnim prebivalstvom je vedno pomenilo hud psihološki pritisk na vojaške enote, vesti o množičnih posilstvih pa so bile še posebej demoralizirajoče.³⁴ Civilizacijski proces, ki je vedno bolj omejeval izražanje agresije do žensk znotraj lastne skupnosti, je nasilje uspel le preusmeriti na pripadnike drugih skupin.³⁵ Spolno nasilje v vojnem času je veljalo za družbeno povsem sprejemljivo in ni posebej vplivalo na podobo moškega storilca po koncu vojne,³⁶ medtem ko je za žensko žrtev imelo po pravilu nepopravljive posledice. V družbah, v katerih je posilstvo veljalo samo za eno od oblik prešuštva, so krivdo zanj pogosto pripisovali ženskam. Nekoliko več sočutja so bile deležne neporočene device, saj je posilstvo praktično izničilo njihove možnosti za poroko, enako hudemu pritisku pa so bile izpostavljene tudi poročene ženske, ki so jih mogoče po tem dogodku pogosto obsojali ali celo zapustili.³⁷ Ne preseneča torej dejstvo, da so ženske, pa tudi njihova neposredna okolica, po vojni poskušali na vsak način zanikati, da so se posilstva sploh zgodila, verodostojnost ženskih pričevanj pa je postavljala

³¹ Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 18.

³² Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 19.

³³ Brownmiller, *Proti naši volji*, str. 41.

³⁴ Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 20–21.

³⁵ Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 23.

³⁶ Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 29.

³⁷ Brownmiller, *Proti naši volji*, str. 43.

²⁸ Goldstein, *War and Gender*, str. 365.

²⁹ Battistelli, *Guerrieri ingiusti*, str. 30; Goldstein, *War and Gender*, str. 368.

³⁰ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 144.

pod vprašanj celo oblast, ki je popisovala posledice vojne.³⁸

Posilstva na različnih bojiščih Velike vojne

Prve svetovne vojne se je v literaturi dolgo držal sloves gentlemanskega spopada, v katerem civilno prebivalstvo ni bilo podvrženo enakim grozodejstvom, kot v drugi svetovni vojni. Bruna Bianchi poudarja, da to ne drži, saj so se vlade in vojaška poveljstva še kako dobro zavedala, da popolne zmage na bojišču ne bo mogoče doseči brez uničenja zaledja, ki je oskrbovalo enote na fronti. Popolna mobilizacije je segla v vse plasti družbe, zato so civilisti tudi postali povsem legitimna tarča vojaškega obračunavanja. Posebej težke so bile razmere na zasedenih območjih. Zmotna prepričanja o naravi spopadov in vlogi civilistov v njih, so se razširila predvsem na podlagi pomanjkljivih zgodovinsko-pisnih raziskav, ki so se večinoma osredotočale na razmere na zahodu, in nepoznavanja razmer na vzhodnih bojiščih.³⁹ Glavna grozodejstva so se namreč dogajala na Balkanu, na ozemlju današnje Turčije ter na vzhodnem bojišču v Galiciji in Bukovini.⁴⁰ Nobeden od teh zločinov, niti genocid nad Armenci, ni bil deležen večje pozornosti zahodnih medijev,⁴¹ kar je bilo močno povezano s predsodki o teh narodih na zahodu. Magnus Hirschfeld je zločine na Balkanskem bojišču namreč opisal z besedami: »Med Južnimi Slovani so bili sadistični umori, pohabljanja, kastracije in posilstva zelo pogosti. To dejstvo ni presenetljivo, saj imamo opravka z ljudmi, čigar zgodovina je bila, in to celo še v 20. stoletju, en sam, neskončen boj za preživetje in čigar balkanske vojne, znane po svoji okrutnosti, so predstavljale nekakšno uverturo in učno polje za I. svetovno vojno. Še več, ti ljudje so vedno zaostajali za preostalo Evropo tako v razvoju, kot v stopnji civiliziranosti, saj so vedno ostajali zvesti svojim primitivnim navadam. Šele v času Velike vojne so pravzaprav vstopili na polje svetovne zgodovine.«⁴² Predvidevamo lahko, da so tudi prebivalci današnje Ukrajine ter Turčije veljali za podobno divje in

necivilizirane, zaradi česar se vojni zločini na teh območjih svetovne javnosti niso zares zanimali. Množičnim pobojem, mučenjem, uničevanjem naselij, polj in drugih resursov, so se redno pridružila tudi množična posilstva. Prav slednja so veljala za glavno metodo mučenja in ponižanja žensk, ki so bile še edini vitalni del poraženega naroda.⁴³

Bolj kot se je vsakokratni spopad spreminjal v totalno vojno, brez pravih ločnic med zaledjem in frontno linijo, večja je bila verjetnost za pojav posilstev.⁴⁴ Za čas prve svetovne vojne velja, da dlje kot je spopad trajal, bolj izrazita je bila ta obsedenost, kar pa ne pomeni, da so moški te svoje fantazije lahko tudi izživel. Prepričanje, da je vojna čas neomejene spolne svobode, se je pogosto izkazalo za nepravilno, saj zlasti moške za frontno linijo niso imeli nikakršnih spolnih stikov, poleg tega pa so bili še za masturbiranje pogosto preveč utrujeni.⁴⁵ Drugače je bilo seveda z vojaki v zaledju, ki so imeli dostop do razvejanega sistema vojaških bordelov, pa tudi množice žensk, ki so se v prostitucijo zatekale zaradi izjemne stiske, v kateri so se znašle. V času prve svetovne vojne je veljalo prepričanje, da bodo z razvejanostjo prostitucije lahko zajezili širjenje spolnih bolezni, predvsem pa da bodo na ta način lahko obvarovali pripadnice civilnega prebivalstva pred spolnim nasiljem.⁴⁶ Posilstev na ta način seveda niso mogli preprečiti, saj gre pri posilstvu bolj za vprašanje dominacije in poniževanja, kot pa za zadovoljevanje spolnega nagona.⁴⁷

Po vojaških zakonih je bilo posilstvo v času 1. svetovne vojne prepovedano in vojakom je grozila celo smrtna kazen v primeru obsodbe, dejansko pa je poveljniška struktura novice o posilstvih dojemala z veliko mero tolerance in vdanosti v usodo. Veljalo je prepričanje, da posilstev preprosto ni mogoče preprečiti, ker je to del zveri, ki jo vojna in ubijanje zbudita v vsakem moškem. Če so v času prve svetovne vojne, vojakom vsaj deklarativno grozili s smrtno kaznijo, so po letu 1914 tolerirali in celo tiho spodbujali tak način izkazovanja pripa-

³⁸ Brownmiller, *Proti naši volji*, str. 49–50.

³⁹ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 9–11.

⁴⁰ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 12–13.

⁴¹ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 15.

⁴² Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 304.

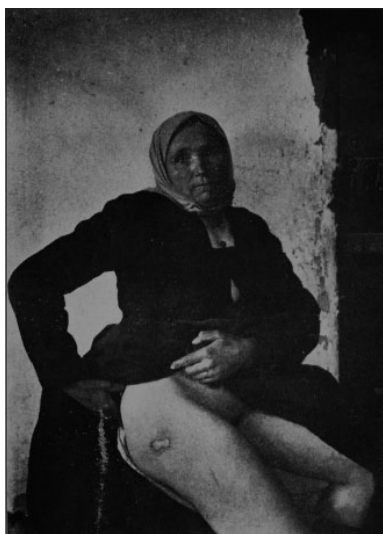
⁴³ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 13.

⁴⁴ Bourke, *Rape*, 359.

⁴⁵ Bourke, *Dismembering the Male*, str. 156–161; Goldstein, *War and Gender*, str. 336.

⁴⁶ Goldstein, *War and Gender*, str. 343 in 347; Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 315.

⁴⁷ Goldstein, *War and Gender*, str. 363.

Podoba mučene ženske iz Toplice.
(*Album des crimes Bulgares*, str. 21)

dnosti in poguma.⁴⁸ Posilstva so se v prvi svetovni vojni tako dogajala na vseh bojiščih oz. v njihovih zaledjih. In čeprav je bilo vsako posilstvo za žrtev travmatično in je kot akt nasilja enako obsojanja vredno, jih je vendarle mogoče ločevati v dve skupini glede na njihovo številčnost, brutalnost in glede na njihov namen. Prva so posilstva v Belgiji, Franciji in Italiji, ki so bila sicer številna, pri katerih pa ni mogoče trditi, da so potekala sistematično in kot del vojaške strategije, ter posilstva v Galiciji in Bukovini, Srbiji in na turškem bojišču, ki so bila del vojaške taktike, imela so masoven značaj in ki so jih vojaške avtoritete vodile in spodbujale.⁴⁹

Današnje slovensko ozemlje ni bilo nikoli okupirano, zato so bila posilstva redkejša, saj so se dogajala predvsem ob vračanju enot iz frontnih linij, veliko pa je bilo prostitucije, v katero so bile ženske prisiljene zaradi pomanjkanja in stisk, v katerih so se znašle po odhodu moških na fronto, pri čemer so bile v prostitucijo pogosto prisiljene tudi mladoletne deklice.⁵⁰ Strah pred posilstvi je bil kljub temu globoko vsidran tudi v slovenskega človeka, domišljijo pa so najbolj burkali krvoločni kozaki, ki so se jih ljudje bali in to kljub dejstvu, da so se z njimi v živo srečali le redki. Da se je spolno nasilje vendarle dogajalo, lahko sklepamo iz posrednih zapisov in kratkihotic. Škof Anton Bonaventura

Jeglič si je v svojem dnevniku tako zabeležil, da vojaki v zaledju žive nesramno, da dekleta niso varna pred njimi in da si ne upajo same niti v hlev, kaj šele na pot. Napade nad slovenskimi dekleti naj bi zagrešili predvsem madžarski huzarji, ki naj bi se v Galiciji obnašali celo hujše od kozakov – neki madžarski oficir naj bi nekaj dekletom, ki so delala na polju trgal obleko iz prsi in nato obračunal še z moškim, ki jih je poskušal braniti.⁵¹

V času vojne, pa tudi po njej se je največ pozornosti posvečalo primerom posilstev v Belgiji, ki so bila najbolj pogosta v prvih mesecih vojne, ko so nemški vojaki prodirali čez ozemlja Belgije in Francije, po ustalitvi frontnih linij pa se je njihovo število zmanjšalo, saj vojaki za to preprosto niso več imeli toliko priložnosti.⁵² Z razmerami na Balkanskem bojišču in v Galiciji se večinoma niso ukvarjali. To dejstvo je delno mogoče pripisati oddaljenosti vzhodnih in južnih bojišč za povprečnega zahodnjaka, v ozadju pa je vedno obstajal tudi rasističen podton. Narodi na vzhodu in jugu so pogosto veljali za kulturno manj razvite, manj civilizirane in bolj divje, zato posilstvo pripadnice takega naroda pač ni bilo posebej šokantna novica.⁵³ Kljub novicam in poročilom, ki so prihajale iz teh bojišč, so bili popisovalci razmer na zahodnem bojišču, kakršen je bil Arnold Toynbee, prepričani, da na ruskem in balkanskem bojišču do takih izgrediv ne prihaja. Prepričani so bili celo, da naj bi nemška vojska izvajala sistematično in vrhovno vodeno akcijo proti civilnemu prebivalstvu, ki je vključevala tudi posilstva, kar naj se na drugih frontah ne bi dogajalo.⁵⁴ Zavezniška propaganda je želela ustvariti vtis, da so posilstva »značilno nemški zločin« ter dokaz njihove nagnjenosti h krutosti, sadizmu in njihove moralne izprijenosti. Vesti o posilstvih so podžigale sovraštvo do nemškega nasprotnika, tako med vojaštvom, kot tudi med civilisti, pomemben vpliv pa so imele tudi na javno mnenje v takrat še nevtralnih Združenih državah Amerike. Tako obveščanje pa je bilo tudi dvorezen meč, saj so se zavedali, da lahko novice iz zasedenih

⁴⁸ Bourke, *Rape*, 364–366.

⁴⁹ Bianchi, *Crimini di guerra*, 154–155.

⁵⁰ SI AS 136, t. e. 51, a. e. 17–22, št. 31890.

⁵¹ Jeglič, *Dnevnik*, 20. 9. 1915, str. 636.

⁵² Brownmiller, *Proti naši volji*, str. 44

⁵³ Bourke, *Rape*, str. 378.

⁵⁴ Brownmiller, *Proti naši volji*, str. 45.

ozemelj tudi povsem zlomijo moralo mož, ki so bili ujeti v strelskih jarkih.⁵⁵

Posilstva na bližnjevzhodnem in vzhodnem bojišču

Posilstva so bila osrednji del taktike tudi med genocidom nad Armenci.⁵⁶ Fizični eliminaciji inteligence in večine za boj sposobne moške populacije, je sledilo načrtno in organizirano nasilje nad ženskami. Preostalo prebivalstvo, so prisilno preseljevali v sirsko puščavo, kjer so umirali zaradi lakote, bolezni in izčrpanosti, nasilje pa se je osredotočalo zlasti na ženske. Množična posilstva, spolno suženjstvo in prisilne poroke so zdesetkali armensko žensko populacijo in bili sestavni del genocidne politike.⁵⁷ O dogajanju je na podlagi pričevanj pisal tudi Magnus Hirschfeld, ki so ga zanimali zlasti množični primeri sadističnega izživljanja nad armenskim prebivalstvom, poudarjal pa je tudi dejstvo, da v primeru armenskega genocida ni šlo za pogrom nad civilnim prebivalstvom na zasedenem ozemlju, temveč da so Turki vojno izkoristili za izbris nezaželenega etničnega elementa na lastnih tleh.⁵⁸ Pred svetovno javnostjo so trdili, da gre za preseljevanje, dejansko pa so ves čas imeli genocidne načrte, kar je razvidno iz zaupnega navodila Taalata Paše, ki je zapisal: »Posebno skrb je treba nameniti izkoreninjenju ljudi o katerih je govora (Armencev)... Kraj kamor bodo preseljeni je Nikjer. Ukazujem vam, da ravnate v skladu s tem.«⁵⁹ Hirschfeld poroča, da so posilstva pogosto spremljala natančno odmerjena mučenja, rezanje udov ter celo nabadanje na kole, dokler niso nesrečne žrtve v mukah umrle.⁶⁰

Vzorci spolnega nasilja, ki je bilo sestavni del armenskega genocida, so povsem spominjali na dogajanje na Balkanskem bojišču, saj je tudi v tem primeru šlo za načrtno izvajanje javnih množičnih posilstev, ki so postala teatri groze in ki so spodkopavali moralo celotne etnične skupine, razlika je bila le v močni verski komponenti nasilja. Žen-

Stojka Jaković, iz vasi Merovac, ki je bila mučena, bičana in iznakažena. (*Album des crimes Bulgares*, str. 22)

ske, prodane v spolno sužnost ter vse, ki so bile prisiljene v poroke s Turki, so si s spreobrnitvijo v islamsko vero sicer rešile fizični obstoj, bile pa so obsojene na socialno in etnično smrt ter degradirane na raven živine, s katero je bilo mogoče trgovati in svobodno odločati o njenem življenju ali smrti.⁶¹ Prisilne poroke sicer niso bile del strategije turškega poveljstva, temveč predvsem izraz samovolje nižjih turških oficirjev in tudi posameznih vojakov, ki so v tem videli predvsem možnost za zaslužek. Vrhovno poveljstvo se je zavzemalo za brutalen obračun z vsemi, tudi z ženskami.⁶² Kljub dejstvu, da je bil po njihovem prepričanju moški tisti, ki je določal etnično pripadnost potomca, ženska pa je bila le vsebnik, ki je tega potomca prenašal, je kljub temu veljala za nosilko kulture in tradicije. Šele s popolnim uničenjem žensk naj bi bilo mogoče zagotoviti popolno uničenje armenskega naroda.⁶³ Poleg pripadnikov klera, so bile ravno zato najbolj sadističnih mučenj deležne noseče ženske, saj so veljale za nevarne nosilke biološke kontinuitete, ki jo je bilo potrebno za vsako ceno izbrisati.⁶⁴ Hirschfeld poleg tega opozarja še na neodzivnost svetovne javnosti, predvsem pa na dejstvo, da Nemci, turški zavezniki,

⁵⁵ Brownmiller, *Proti naši volji*, str. 46–47 in Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 152.

⁵⁶ Derderian, *Common fate*, str. 1.

⁵⁷ Derderian, *Common fate*, str. 2.

⁵⁸ Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 308.

⁵⁹ Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 309.

⁶⁰ Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 311.

⁶¹ Derderian, *Common fate*, str. 5–7 in 10.

⁶² Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 313.

⁶³ Derderian, *Common fate*, str. 8–9.

⁶⁴ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 69.

niso v ničemer poskušali preprečiti genocida nad armenskim ljudstvom. Nemški vojaki so zločine pogosto ovekovečili na fotografijah, pri čemer ni jasno, ali je šlo za poskuse dokumentiranja nasilja ali za ustvarjanje bojnih trofejev. V vsakem primeru so množični poboji in posilstva veljali za notranjo turško zadevo, v katero se nemški vojaki, čeprav so čutili sočutje do krščanskih žensk, po navodili poveljstva niso smeli vmešavati. Nemci naj bi bili celo tisti, ki so si izmislili preseljevanje Armencev iz vzhodnih turških provinc v okolico Bagdada, pri čemer pa niso na nikakršen način poskušali vplivati na način, kako so turški zavezniki to dejansko izvajali v praksi.⁶⁵

Armensko prebivalstvo pa ni bilo edina tarča turških enot. Množične poboje in posilstva so izvajali tudi nad Grki v Mali Aziji, genocid večjih razsežnosti pa je preprečila Nemčija, ki je v tem primeru aktivno posredovala. Kljub dejstvu, da obračun z grškim prebivalstvom ni dosegel obsega armenskega genocida, so pričevanja, ki so se ohranila, kljub temu zastrašujoča. Theodora Kondou je pričala, da je bila njena prijateljica *»nasajena od zadaj na kol, ki je nato prišel ven v njenih ustih«,* grozljive smrti pa je umrla tudi njena mati, ki *»ni umrla takoj, kot vsi ostali. Črevesje so ji potegnili iz trebuha in njena kri je brizgala vsepovsod...«*.⁶⁶

Sophia Nikolaou je pričala: *»Moje ime je Sophia Nicolaou in izhajam iz kraja Ivrandi v Mali Aziji. Skupaj z možem in 8 letnim sinom Manolijem sem pobegnili v mlin v kraju Gkioun-Gkiorkes. Nenadoma so se prikazali turški vaščani. Obkrožili so mlin in divje kričali na nas. Nato so vdrli v mlin in nas napadli. Večkrat so me posilili pred očmi mojega sedaj pokojnega moža in sina. Nato zabodli mojega sina in z mačetami razkosali mojega moža. Prerezali so mu trebuh in potegnili ven njegovo črevesje. Prisilili so me, da sem jedla njegovo meso. Kričali so name ter vpili, da bodo zaklali še mene, če ne bom jedla moževega mesa. V tistem trenutku smo zaslišali strele. Turki so na ta način opozarjali svoje ljudi, da se bliža grška vojska. To je bila enota Baluk-keserja. Ko so Turki slišali te strele, so pobegnili. In*

*tako sem ostala živa. Vojaki, ki so izvedeli za mojo kalvarijo so me zaščitili in me vzeli s seboj.«*⁶⁷

Javna posilstva, zlasti pred družinskimi člani so tako v armenskem, kot tudi grškem primeru odigrala pomembno vlogo pri dehumanizaciji žensk. Za ženske je bila ponižujoče že dejstvo, da so jih med transporti slekli do golega, posilstva, mučenje, nasilje nad dojenčki in nosečnicami ter fizični in medicinski poskusi, ki so jih izvajali nad ženskami, pa so vzbujali pravo kolektivno grozo.⁶⁸ Z današnjega zornega kota je presenetljivo predvsem dogajanje po vojni. Kljub dejstvu, da je šlo za očitna nasilna dejanja nad ženskami, da se je nasilje izvajalo vsem na oči ter da je bilo vsem jasno, da ženske tega nasilja nikakor ne bi mogle preprečiti, so bile ženske po vojni pogosto vseeno stigmatizirane. Zlasti tiste, ki so bile prodane v spolno sužnost ali prisiljene v poroke z muslimani, so veljale za padle in izgubljene. Že dejstvo, da so genocid preživele je vzbujalo sum, saj naj bi nakazovalo na dejstvo, da so se uklonile in pristale na sodelovanje. Mnoge so zato tudi po koncu vojne ostale v novem muslimanskem okolju, bodisi zato, ker se niso želele ločiti od otrok, ki so jih rodile v tem času ali pa ker so se zavedale dejstva, da so za izvirno okolje vsaj tujke, če ne celo izdajalke.⁶⁹

Drugi najbolj množičen zločin naj bi bil zagrešen nad civilisti v Galiciji, nad katerim se je znesla tako avstrijska, kot tudi ruska stran. Posilstva naj bi izvajale zlasti zloglasne kozaške enote, ki so bile sestavni del ruske armade. Slednji so ženskam pogosto grozili z bajoneti, kruto pa so se znašali tudi nad družinskimi člani, ki so poskušali obvarovati dekleta.⁷⁰ Največ kozaških zločinov, zlasti znamenitih *pogromov* nad judovskim prebivalstvom, se je zgodilo ob umiku iz Galicije med aprilom in oktobrom leta 1915. Strah je vzbujalo zlasti dejstvo, da je bila večina posiljenih žensk na koncu tudi ubitih.⁷¹

Avstrijski vojaki so sicer manj burkali domišljijo od krvoločnih kozakov, kar pa ne pomeni, da so bili pri svojih zahtevah kaj manj odločni. Častniki in

⁶⁵ Hirschfeld, *The Sexual history*, str. 313–314.

⁶⁶ <http://greek-genocide.net/index.php/quotes/testimonies/291-theodora-kontou>

⁶⁷ <http://greek-genocide.net/index.php/quotes/testimonies/219-sophia-nicolaou-ivrandi>

⁶⁸ Derderian, *Common fate*, str. 8–9.

⁶⁹ Derderian, *Common fate*, str. 13.

⁷⁰ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Weltkrieges*, str. 307–308.

⁷¹ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 58.

oficirji so imeli na voljo vojaške bordele, ki pa jih niso preveč radi obiskovali. Poleg tega, da so bile usluge relativno drage, jih je odbijalo še dejstvo, da »ljudje stoje v vrsti, tam je sanitejski podčastnik, ki si vsakega ogleda, in samo nekaj minut smeš ostati pri dekletu, to je kakor v tovarni; nobenega pravega užitka nimaš...« Usluge so si tako raje kupovali na »prostem trgu«, kjer je bilo ženske mogoče podkupiti z različnimi dobrinami, kot so bile sladkor, moka, kruh in seveda meso. Navadni vojaki so se znašli po svoje, predvsem tako, da so jim »pokazali pest – pa so rade legle«. Poveljstvo je zamižalo na obe očesi, ko so si postregli v vaseh, kjer so prenočevali, najmanj zadržkov pa so imeli v odnosu do poljskih judinj. Kljub zavedanju, da je »s silo si vzeti deklet« zločin, so vojaki svoje početje vedno znali opravičevati. Vojna in nasilje, ki so mu bili priča, so človeka popolnoma spremenili do te mere, da »človek samega sebe ne pozna«. ⁷² Čeprav večina vojakov na svoje početje ni bila ponosna, so svoje početje opravičevali z vojno, s stiskami, v katerih so se znašli in smrtjo, ki jim je kar naprej grozila. ⁷³

Primer Furlanije

Furlanija velja za eno od tistih področij, kjer so bila posilstva zelo številna, niso pa bila del strategije in načrtno vodena. ⁷⁴ Šlo je torej za množico med seboj nepovezanih ekscesov, ki jih je mogoče umestiti v zelo jasno zamejeno časovno obdobje – v čas okupacije po preboju soške fronte, med oktobrom 1917 in novembrom 1918. Večina posilstev se je zgodila v prvem obdobju, neposredno po preboju fronte, ter ob umiku enot tik pred in še po koncu vojne. ⁷⁵ Največ posilstev se je tako zgodilo v prvi polovici novembra leta 1917, ko se nova frontna linija še ni vzpostavila in ko je bilo poveljstvo vojaških operacij še v nemških rokah. Ko je poveljstvo prevzela avstro-ogrška stran, se je število posilstev pomembno zmanjšalo. Nemška vojska je namreč imela značaj prehodnega oblastnika, medtem ko je avstro-ogrška imela dolgoročne ozemeljske zahteve na tem področju in si je zato želela vzpostaviti korektne odnose z lokalnim civilnim prebivalstvom. ⁷⁶

Mučene ženske iz okolice Toplice. (*Album des crimes Bulgares*, str. 23)

Število posilstev je bilo po vojni skrbno zabeleženo in evidentirano, čeprav lahko domnevamo, da so številna nasilna dejanja ostala tudi zamolčana. Statistiko posilstev so namreč sestavili v okviru komisije, ki je popisovala vojno škodo, kar je služilo v prid italijanskim zahtevam po odškodnini na pariški mirovni konferenci. Komisija se je bolj kot z nasiljem in travmami, ki so jih bili deležni posamezniki, torej ukvarjala s povzročeno gospodarsko škodo in z vojno odškodnino, ki si jo je obetala. Brutalna dejanja je sicer beležila, vendar se je obenem zavedala, da jih ni mogoče materialno ovrednotiti, zato je posilstva, uboje, deportacije in drugo nasilje nad civilnim prebivalstvom zreducirana na golo statistično dejstvo, pri čemer je identiteta žrtev največkrat ostala prikrita. Pomenljivo je tudi dejstvo, da so posilstva vodili pod imenom Zločini proti ženski časti, kar je nedvomno zreduciralo njihov pomen in jim jemalo težo. ⁷⁷ Upoštevati moramo tudi dejstvo, da so ta poročila sestavljali pripadniki lokalnih oblasti, največkrat kar župani ali njihovi namestniki ter lokalni župniki, ki so se na vsak način trudili prikriti nasilne dogodke ali vsaj ne izpostavljati identitete prizadetih žensk. Te so neposredno po dogodku še pogosto spregovorile o posilstvu, več časa kot je od dogodka minilo, manj so bile pripravljene izpričati, posebej zato, ker so ta zaslišanja praviloma potekala pred moško komisijo, kateri je ženska morala dokazati, da se je poskušala upirati ter da je pred dogodkom imela brezmadežen ugled. ⁷⁸ Poročevalci iz posameznih občin so pogosto izražali celo ponos ob dejstvu,

⁷² Hofbauer, *Pohod v zmedo*, str. 84–86.

⁷³ Sluga, *Vtakni ga*, str. 6.

⁷⁴ Ceschin, *«L'estremo oltraggio»*, str. 180.

⁷⁵ Calò, *Le donne friulane*, str. 111 in 120.

⁷⁶ Ceschin, *«L'estremo oltraggio»*, str. 170.

⁷⁷ Ceschin, *«L'estremo oltraggio»*, str. 166–167.

⁷⁸ Falcomer, *Gli «orfani dei vivi»*, str. 77–79.

Ženske iz okolice Toplice kažejo sledove mučenja.
(*Album des crimes Bulgares*, str. 24)

da je večina žensk imela tako močan moralni čut in privzgojen občutek sramu, da o posilstvih niso želele pričati.⁷⁹ Od žensk se je pričakovalo, da bodo z vsemi sredstvi branile svojo čast in dobro ime. V enem od poročil lahko preberemo besede duhovnika Apollonia Piazza, ki je poročal, da lahko »v večni sramotni madež okrutnega in brutalnega sovražnika ter v čast neustrašnim ženskam, z veseljem sporoča, da so se vse, z nekaj redkimi izjemami, s kriki in vpijem, s skoki skozi okna ter z zobmi in nohti, znale rešiti iz krempljev gnusnih napadalcev.«⁸⁰ Ženske so posilstvo pogosto najprej prijavile, nato pa so svoje pričanje spremenile in trdile, da je šlo zgolj za poskus posilstva, ker niso želeli škoditi ugledu družine.⁸¹

Posiljene ženske so v družbi pogosto veljale za padle in oskrunjene, saj jih je spremljal sum, da se niso znale, želele ali zmogle ubraniti. Dejstvo, da so bile posiljene je bilo dokaz šibkosti njihove volje,

ter dejstva, da so klonile v času, ko so se njihovi možje neustrašno borili na fronti.⁸² Izguba devištva, ne glede na razlog, je lahko pomenila prelomnico med poštenim dekletom, ki bo nekega dne zgledno opravljala vlogo matere in žene ter padlo žensko. Strah so vzbujale zlasti spolne bolezni, ki so se pojavljale med žrtvami nasilja – bodisi zato, ker so prinašale fizične posledice v obliki trajne neplodnosti, ali ker so bile začetek moralnega propada. Celo med strokovnjaki je namreč obstajal strah, da bodo posiljene ženske zdrsnile v prostitucijo, zaradi česar so jim razen v redkih primerih odrekli zdravniško oskrbo. Bali so se še večjega pohujšanja, do katerega bi lahko prišlo ob stiku posiljenih žensk s prostitutkami, ki so se v bolnišnici zdravile zaradi spolnih bolezni.⁸³

Žensk, ki so bolj ali manj prisilno zapadle v prostitucijo, zaradi lakote ali drugih okoliščin, v te statistike niso vključevali, niti če je bilo posilstvo dejansko izvedeno nad njimi. To niti ni presenetljivo, če upoštevamo dejstvo, da je posilstvo samo veljalo za manjši prekršek, ki so ga okupacijske oblasti le redko sankcionirale. Še manjšo veljavo so mu pripisovale v primeru, da je bilo zagrešeno nad poročenimi ženskami, medtem ko prostitutke *de facto* sploh ni bilo mogoče posiliti, saj se je sama dajala vsem na voljo.⁸⁴ Priče so največkrat poročale o premišljenih napadih, ki so jih izvajale skupine štirih ali petih vojakov, ki so z različnimi izgovori vdrali v domove ter nato posilili in oropali ženske. Zabeleženi so tudi primeri, ko je v posilstvih aktivno, torej s posiljevanjem, ali pasivno, s straženjem in zadrževanjem drugih družinskih članov, sodelovalo celo 15 ali 20 vojakov, kar pa ni v ničemer pripomoglo k preganjanju teh storilcev.⁸⁵ Vojaki so se pogosto precej potrudili prikriti svojo identiteto, zaradi česar so bile okupacijske oblasti deklarativno nemočne pri iskanju krivcev in čeprav ni mogoče trditi, da so bila posilstva v Furlaniji del centralno vodene akcije, so kljub vsemu potekala

⁷⁹ Ceschin, "L'estremo oltraggio", str. 168. Zdravnik Francesco Agosti iz Belluna je pričal, da je zdravil več kot 20 žensk iz domačega kraja, ki so med posilstvi utrpeli različne poškodbe in da nobena posilstva ni prijavila, sam pa ni imel podatkov o njihovem ugledu pred tem dejanjem. Glej: Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, Documenti raccolti nelle provincie invase, 6, Milano-Roma, Bestetti e Tumminelli, (1920), str. 30.

⁸⁰ ACS, Commissione d'inchiesta, b. 3, fasc. 49, don Apollonio Piazza a Reale Commissione d'inchiesta, 18. 12. 1918. Podobna pričanja glej tudi Folisi (ur.), Carnia Invasa, str. 167 in 169.

⁸¹ V virih se pojavlja poimenovanje »il decoro della famiglia«. Glej: Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, Documenti raccolti nelle provincie invase, 6, cit., p. 271.

⁸² Ceschin, "L'estremo oltraggio", str. 174-175.

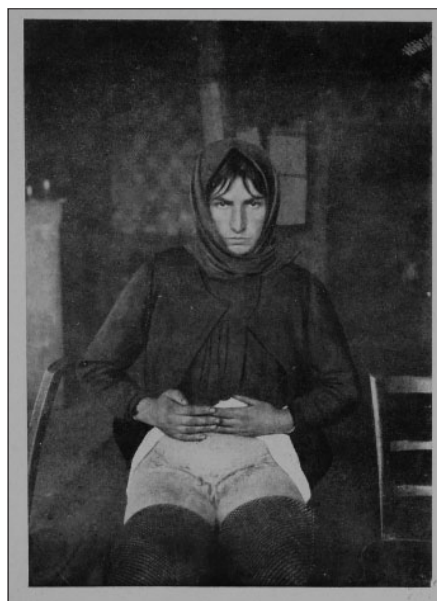
⁸³ Montesi, "Il frutto vivente del disonore", str. 68-69.

⁸⁴ Falcomer, Gli "orfani dei vivi", str. 78. Poleg tega velja omeniti, da niso beležili nasilja nad ženskami, ki jih je iz frontnega zaledja prisilno preselila italijanska oblast. Ta je preselila med 3000 in 5000 ljudi, ki so bili osumljeni, da so pristaši avstrijske strani. Glej: Palumbo, La Caporetto delle donne, 24. 10. 2017.

⁸⁵ Ceschin, "L'estremo oltraggio", str. 172.

ob molku in celo tihem pristanku vojaških oblasti. Posilstva so se pogosto dogajala vzporedno z ropanjem hiš in dejstvo je, da je oblast oba pojava tolerirala in da se s tem problemom ni nihče resneje ukvarjal in to niti v primerih, ko je šlo za brutalna skupinska posilstva ali ko je ženska podlegla poškodbam.⁸⁶ Celo v najbolj eklatantnih primerih skupinskih posilstev, kot so bila posilstva od 180 do 200 žensk, begunk iz kraja Ormelle, ki so jih pod pretvezo, da so okužene s sifilisom, osem dni zadrževali in posiljevali v bolnišnici v kraju Oderzo, posilstva nun, ki so v tej bolnišnici opravljale službo medicinskih sester in negovalk ter posilstva 50 ženska v kraju Forgaria, nad katerimi so se z obveznimi ginekološkimi pregledi od 3. 11. 1917 več dni znašali vojaki bosanske narodnosti in med katerimi je bila večina tudi posiljenih, krivcev niso našli.⁸⁷

Vojaki so posilstva izvajali v popolnem prepričanju, da za svoja dejanja ne bodo kaznovani, še toliko bolj pa, če so v teh dejanjih sodelovali tudi častniki in podčastniki. Preiskave dogodka, kar pa ne pomeni tudi obsodbe storilcev, so bila pogostejše deležna zgolj posilstva, ki jim je sledil tudi umor žrtve ali enega od očividcev, ki so žrtev želeli zaščititi, zgolj posilstvo pa je sicer veljalo za manjši prestop, ki ga niso preganjali.⁸⁸ V nekaterih primerih je zabeleženo, da je bil odgovorni premeščen zaradi ekscesov,⁸⁹ omenjajo pa se tudi primeri aretacij po posilstvih,⁹⁰ kar pa ne pomeni, da so bili na koncu

Iznakažena in pretepena ženska iz Toplice
v vžganim znamenjem na trebuhu.
(*Album des crimes Bulgares*, str. 25)

tudi obsojeni, saj je večina prič zaradi zastraševanja raje molčala, nekatere pa so tudi fizično odstranili.⁹¹

Analize vredno je tudi besedišče, ki se pojavlja v virih, saj se avtorji zapisov pogosto poskušajo izogniti neposrednemu poimenovanju posilstva in govorijo o nasilju in skrunitvi, pri čemer se nakazuje, da skrunitve ni bila deležna le ženska, ampak celotna družina ali celo skupnost, ki ji je žrtev pripadala, zelo pogosto pa uporabljajo tudi termin »prevarana s strani sovražnika«. V tem primeru gre za posebej zanimivo izbiro termina, ki del odgovornosti prenaša tudi na pleča ženske, ki bodisi ni dobro premislila posledice svojih dejanj, bila preveč naivna ali pa ni znala dovolj aktivno zavarovati svoje časti.⁹² Po italijanskem kazenskem zakoniku, pogosto poimenovanem *Codice Zanardelli* po ministru za pravosodje Giuseppeju Zanardelliju, ki je bil v veljavi od leta 1889 do 1930, je bilo posilstvo zločin proti javni morali in družinskemu redu. V družbi, kjer niti v času miru za obsodbo ni bilo dovolj le jasno nasprotovanje žrtve, temveč tudi uporaba jasno vidnega fizičnega nasilja, ki ga je bilo

⁸⁶ Calò, *Le donne friulane*, str. 121–122 in Ceschin, "L'estremo oltraggio", str. 176–177.

⁸⁷ Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, *Documenti raccolti nelle provincie invase*, 6, str. 489 ter 637 ter Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, *L'occupazione delle provincie invase*, 4, str. 167. Več o tem glej v: Strazza, *Senza via di scampo*, str. 59.

⁸⁸ Ceschin, "L'estremo oltraggio", str. 179.

⁸⁹ V kraju Conegliano so kazensko premestili madžarskega majorja, ki je posilil več deklet tako, da jih je dal pripeljati v svoje prostore, jim ukazal odložiti vsa oblačila in jih nato zlorabil kar na delovni mizi. Glej: Strazza, *Senza via di scampo*, str. 63.

⁹⁰ Po posilstvu 19-letne F. P. so aretirali 3 od 5 storilcev. Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, *Documenti raccolti nelle provincie invase*, 6, str. 90–91.

⁹¹ V kraju Valdobbiadene je bil ubit 63-letnik T. D., ki je tri znane storilce med oficirji obtožil posilstva svojih dveh snah. Glej: Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, *Documenti raccolti nelle provincie invase*, 6, str. 495–496.

⁹² Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 79.

mogoče nedvoumno dokazati, tudi v času vojne ni bilo mogoče pričakovati večje senzibilnosti pri obravnavi žensk. Pravi oškodovanec je bil v vsakem primeru moški, čigar ženska je bila oskrunjena,⁹³ pa tudi njena celotna skupnost.

Številke, s katerimi razpolagamo, so torej precej okvirne: za 165 posilstev je potrjena identiteta žrtev, v virih pa je nato mogoče zaslediti še navedbe o še dodatnih 570 posilstvih, ki so določeni zgolj lokalno, identiteta žrtev pa ni znana. Iz razpoložljivih podatkov je mogoče razbrati, da se je večina posilstev zgodila na podeželju, da so bile nasilju še posebej izpostavljene ženske, ki so živele na bolj oddaljenih kmetijah, ki so pogosteje zapuščale svoje domove bodisi zaradi dela ali zaradi potrebe, da zagotovijo hrano sebi in svojim družinskim članom.⁹⁴ Mnoge med njimi so bile nasilju podvržene celo večkrat.⁹⁵ Posilstva so razvrstili v tri kategorije: v posilstva, ki jih je spremljalo hudo telesno nasilje ali celo umor žrtve, posilstva, ki so bila izvedena s pomočjo groženj z orožjem ter posilstva, ki so bila izvršena nad starejšimi ženskami in mladoletnimi deklicami.⁹⁶ Obstajajo sicer tudi redka poročila o posilstvih in drugih vrstah spolnega nasilja nad moškimi (predvsem kastracijah), ki pa so vzbujala še večje nelagodje in so jo uvrščali v kategorijo *Iz-prijenih dejanj*.⁹⁷ V poročilu poročajo o 37 primerih, ko se je posilstvo končalo bodisi s smrtjo žrtve bodisi tistega, ki je žensko poskušal zaščititi. Med slednjimi je zlasti veliko ostarelih očetov ali tastov, ki so poskušali braniti čast in dobro ime žrtve, kar nekaj žrtev pa je bilo tudi med otroci, ki so jih matere stiskale k sebi v obupanih poskusih, da bi se zaščitile. Večina žrtev je podlegla strelnim ranam,

obstajajo pa tudi poročila o otrocih in dojenčkih, ki so jih vojaki vrgli skozi okno.⁹⁸

Veliko bolj dolg in tudi precej manj natančen je seznam posilstev brez uporabe ekstremnega fizičnega nasilja. Poročilo vseh primerov ne navaja – delno zato, ker želi zaščititi identiteto žrtev, ki si bodo čez čas lahko opomogle in nadaljevale s svojim življenjem, če njihovo ime ne bo javno oblateno, poleg tega pa naj bi bilo navajanje stotin in stotin primerov, ki so podobni drug drugemu tudi preveč monotono. Ženskam in njihovim družinskim članom so namreč pogosto zagrozili s strelnim ali hladnim orožjem, moške so nato zaprli v klet ali v neko drugo sobo, ženske pa posilili in jih okradli. Posilstva na domovih so se praviloma odvijala pred očmi otrok, pogosto pa poročajo tudi o posilstvih žensk, ki so jih vojaki zasegli med njihovim delom na polju. Praviloma so bile nasilju podvržene tudi ženske, ki so se iz višje ležečih vasi podajale v dolino v obupanem iskanju živeža. Prav slednje so posilstva največkrat zamolčale.⁹⁹

Še več zgražanja so povzročala poročila o posilstvih starejših žensk in tistih, ki so bile zaradi bolezni povsem nemočne. Posilstvo žensk, ki so bile starejše od 60 ali celo 80 let so razumeli kot izživljanje in nepopisno krutost nad nemočnimi starkami, nedvoumno pa naj bi dokazovalo tudi popolno moralno izprijenost storilcev takih dejanj.¹⁰⁰

Dogajala naj bi se tudi posilstva deklic, od starosti štirih¹⁰¹ do štirinajstih let, ki so bile največkrat posiljene skupaj s svojimi materami. Posledice teh posilstev so opisane zelo melodramatično: posilstvo naj bi bilo za mnoge od teh deklic usodno, saj jo podlegle hudim telesnim poškodbam, ki jih je posilstvo prizadejalo njihovim nedoraslim telesom. Zaradi slabotnosti in nedoraslosti, se je večina deklic okužila s spolno prenosljivimi boleznimi, ki

⁹³ Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 80.

⁹⁴ Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 78. Tak je primer 17-letne Z. M. iz vasi Zuccola. 1. 11. 1917 so jo najprej posilili trije madžarski vojaki, pripadniki 19. regimenta, ki pa so se nato vrnili ponovno naslednjega dne, dekle zvlekli izpod postelje, kamor se je skrilo ter jo odpeljali iz hiše, na dvorišče, kjer jo je nato posililo še sedem vojakov. Vse to se je dogajalo pred očmi njenega obupanega očeta, ki pa ji nikakor ni mogel pomagati. V: *Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, Documenti raccolti nelle provincie invase*, 6, str. 184.

⁹⁵ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 153–154.

⁹⁶ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 150.

⁹⁷ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 157–159.

⁹⁸ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 150–151. *Dejansko* naj bi bilo teh žrtev več: 53 žensk naj bi umrlo neposredno med posilstvom, vsaj še 40 pa naj bi jih umrlo v obdobju po posilstvu, zaradi poškodb, ki so jih pri tem utrpeli. Vseh žrtev tako niso vključili v uradne statistike, čeprav se je zanje vedelo. Glej: Palumbo, *La Caporetto delle donne*, 24. 10. 2017.

⁹⁹ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 152–156.

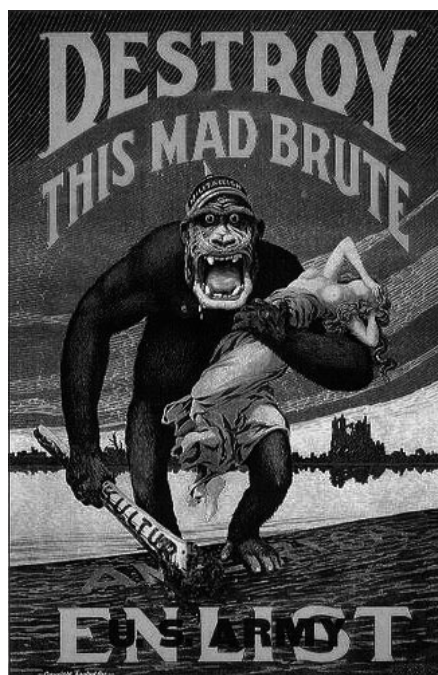
¹⁰⁰ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 156–157.

¹⁰¹ *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 151.

so imele za njihovo rast in telesni razvoj katastrofalne posledice, večina pa ji je bila zaradi preživete travme obsojena tudi na moralni propad in zdrs v pogubo.¹⁰²

Otroci sovražnika

V Italiji, tako kot drugje, v središče pozornosti niso postavljali ženske, njenih stisk in bolečine, zanimivo pa je, da jih je zanimal predvsem otrok, ki je bil lahko spočet ob posilstvu. Večje število nezaželenih nosečnosti je spodbudilo razpravo o pravici ter celo dolžnosti do splava, s katerim naj bi ženska zavarovala sebe, svojo družino in svoj narod ter se tako na svoj način borila proti nemškemu agresorju.¹⁰³ Ti otroci so veljali za grožnjo narodu, saj so v sebi nosili seme sovraštva in zla, zaradi brutalnosti akta, v katerem so bili spočeti, pa so bili zagotovo degenerirani, bodoči kriminalci ter mentalno in psihično prizadeti.¹⁰⁴ V skladu s teorijo o degeneraciji so posilstvo v vojnem času, ki ga je zagrešil pripadnik sovražne vojske, dojemali kot napad na čistost naroda. Tudi če posilstvo ni rezultiralo v nezaželeni nosečnosti, so bili mnogi namreč prepričani, da je bila maternica posiljene ženske s tem onečaščena, kontaminacija pa naj bi se pokazala tudi pri naslednjih nosečnostih.¹⁰⁵ Polemika na to temo se je v italijanskem časopisju začela že pred prvim večjim valom posilstev v Furlaniji, spodbudile pa so jo novice iz Belgije.¹⁰⁶ Vodilni italijanski strokovnjak na področju ginekologije in porodništva, Luigi Maria Bossi, je začel javno zagovarjati pravico do splava v primeru posilstva ter šel pri tem celo korak dlje, saj je splav predstavljal ne samo kot pravico, ampak celo kot dolžnost

Plakat, ki je spodbujal k pristopu k ameriškim oboroženim silam in boju proti nemškim barbarom, ki posiljujejo evropske ženske. (www.futilitycloset.com)

ženske, ki je na tak način obranila čistost naroda in preprečila širjenje barbarskih genov.¹⁰⁷

Moški, ki svoje ženske očitno niso znali in zmogli zaščititi, so bili ponižani in premagani, posledice pa so bile še toliko hujše, če je ženska ob posilstvu zanosila in nato rodila sovražnikovega potomca. Kako zelo je italijansko družbo okupirala omenjena problematika, kaže tudi inovativni sistem, ki so ga razvili v ta namen. Otroke, ki so bili sicer rojeni v zakonu, vendar pa očitno spočeti med posilstvom, je bilo potrebno odstraniti iz družinskih okolij, saj so kazili družinsko srečo in možu predstavljali večji opomin na ponižanje, ki ga je bil deležen. V ta namen je bil ustanovljen poseben zavod S. Filippo Neri, ki je nastal iz prepričanja, da je vojake, ki so se hrabro borili za domovino, potrebno obvarovati sramote, ki je te otroke spremljala. Najdenišnice in domovi za vojne sirote, so jih namreč zavračali. Ob vstopu v omenjeni zavod sta se oba starša morala odreči roditeljskim pravicam nad otrokom, kar je za moške ponavadi predstavljalo olajšanje, saj so se

¹⁰² *Relazione della Reale Commissione*, 4, str. 157.

¹⁰³ *Propaganda je večinoma govorila le o potomcih sovražnika, nikjer pa niso omenjali, da so bili za posilstva pogosto odgovorni tudi italijanski vojaki. Med otroki, ki so bili sprejeti v zavod s. Filippo Neri, naj bi italijanske očete imelo vsaj 72 otrok – v treh primerih naj bi zagotovo šlo za posilstvo, v ostalih 69 primerih pa govorijo o nejasnih okoliščinah. Glej Falcomer, Gli »orfani dei vivi«, str. 78.*

¹⁰⁴ Montesi, *«Il frutto vivente del disonore»*, str. 62–65.

¹⁰⁵ Falcomer, Gli *«orfani dei vivi»*, str. 81.

¹⁰⁶ Primeri takih člankov so: Polastri, *I piccoli tedeschi*, 1915, Croci, *Angosciosi problemi*, 1915 ter Angeli, *I non desiderati*, 1915.

¹⁰⁷ Bossi, *In difesa*, str. 94–96. Več o tej polemiki glej: Mantovani, *Rigenerare la società*, str. 194–197 ter Cassata, *Building the New Man*, str. 64–68.

Propagandna razglednica z vojakom, ki se mora ob povratku domov soočiti s prisotnostjo nemškega pankrta in z ženinim zaničevanjem, ker je ni znal zaščititi (www.14-18.it)

tako odrekli otrokom, ki so bili vsiljivci v njihovih družinah, za ženske pa je prav to dejanje predstavljalo izjemno breme.¹⁰⁸ Na ta način so zaščitili moškega, ki so mu s tem odvzeli breme očetovstva nad »otrokom krivde«, istočasno pa so zaščitili tudi otroke, ki so bi bili sicer izpostavljeni nasilju, zanjevarjanju, stradanju ter celo detomoru.¹⁰⁹ Družbeno okolje je od žensk nedvoumno zahtevalo, da se znebijo otroka, česar pa brez moževega pristanka in pisnega soglasja tudi niso mogle izvesti, razen v primeru, da so se zatekle k nedovoljenemu splavu ali povzročitvi otrokove smrti, kar je bilo mogoče doseči na aktiven ali pasiven način.¹¹⁰ Večina žensk je ločitev od svojih otrok doživljala kot breme in

novo krivico. Preden so pristale na ta korak so bile pogosto žrtve fizičnega, psihičnega in verbalnega nasilja, tako s strani mož, kot drugih družinskih članov. Ti otroci so bili nima priča oskrumbe, ki jo je bilo deležno domače ognjišče, zato jih je bilo potrebno odstraniti in nanje pozabiti, česar pa ženske pogosto niso zmogle storiti.¹¹¹ Ženska je imela odločilno vlogo pri normalizaciji povojnih razmer, zato se je od nje pričakovalo, da bo zatajila in potlačila ne samo svojo bolečino in travme, temveč tudi svoja materinska čustva, zato da bi zavarovala vrhovni vrednoti doma in družine. Ženska v vlogi matere in žene je bila tista, ki je v času moževe odsotnosti varovala dom in otroke, predstavljala vir fantazij in hrepenenja, na okupiranih območjih pa je bila tudi braniteljica domovine. Vojaki so tudi pod vplivom propagande idealizirali ženske, ki so jih čakale doma, podoba čiste, brezmadežne in brezpogojno zveste družice pa se je nato pogosto sesula v prah. Otrok, ki ga ne bi smelo biti, je bil živa priča, da ženske niso znale obraniti svoje časti, da niso držale obljube o zvestobi. Moški je dobil občutek, da je bil prevaran in da se je boril zaman.¹¹² Medtem ko je on branil domovino in bil zanjo pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje, ženska očitno ni znala ali želela dovolj odločno obraniti svoje časti. Že Cesare Lombroso je namreč zapisal, da resnično poštena in krepostna ženska raje izbere smrt, kot se podredi moškemu, kar je v očeh številnih italijanskih piscev pa tudi preprostega ljudstva trajno zabrisalo mejo med posilstvom in prešuštvom.¹¹³

Pogosto je mogoče zaslediti, da je mož pogojeval svojo vrnitev domov z odstranitvijo otroka. Šele, ko otroka ni bilo več, je bil mož pripravljen ženi odpustiti njen greh.¹¹⁴ Vojaki, ki so se vračali s fronte, so ob zavedanju, da je njihova žena med njihovo odsotnostjo imela spolne odnose, doživljali hude travme in niso zares ločevali, ali je žena imela ljubezensko

¹⁰⁸ Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 81; Calò, *Le donne friulane*, str. 124. S to problematiko se je aktivno ukvarjal Celso Costantini, ustanovitelj doma S. Filippo Neri, ki je objavil tudi več monografskih publikacij in člankov, v katerih je poudarjal nujnost hitrega in odločnega reševanja nastale situacije. Glej npr: Costantini, *I figli della guerra*, 1919 ter Costantini, *Gli orfanelli della patria*, 1921.

¹⁰⁹ Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 82. Dejansko lahko bolj kot o zaščiti govorimo o institucionalizirani odstranitvi teh otrok, saj je od 355 otrok, ki so bili sprejeti v zavod, že v prvih štirih letih, umrlo kar 205 otrok. Glej: Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 91–92.

¹¹⁰ Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 82 in 86.

¹¹¹ Calò, *Le donne friulane*, str. 124. Slednje je mogoče trditi zato, ker je vsak otrok ob sprejemu v zavod dobil svoj lasten fascikel. Dokumentacija, ki je otroka spremljala je poleg rojstnega lista, krstnega lista, zdravniškega spričevala ter izjave staršev, da se odpovedujejo vsem pravicam, obvezno vsebovala tudi priporočilno pismo župana ali župnika, ki je ponavadi opisal razmere, v katerih je bil otrok spočet ter družinske razmere, ki so žensko prisilile v oddajo otroka. Glej: Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 83–84.

¹¹² Calò, *Le donne friulane*, str. 127–128.

¹¹³ Montesi, *"Il frutto vivente del disonore"*, str. 70.

¹¹⁴ Falcomer, *Gli "orfani dei vivi"*, str. 85.

razmerje, ali se je v te odnose spustila zaradi lakote ali pa je bila posiljena.¹¹⁵ Dejstvo, da so imele te otroke rade, da so zanje skrbele, jih dojile in nena zadnje objokovale njihov smrt, je bil za moške dokaz, da do spočetja ni prišlo med posilstvom, ampak da so do očetov teh otrok gojile ljubezenska čustva.¹¹⁶ Ob prihodu domov so pričakovali poplačilo za vsa leta, ki so jih preživel v strelskih jarkih in ženske so bile tiste, ki so jim to pravico odvzele. Moški je bil nedvomno žrtev.¹¹⁷

Posilstvo kot del vojne strategije na Balkanu

Povsem specifične so bile razmere na Balkanskem bojišču. Srbija je v prvih 14 mesecih spopadov doživela kar tri invazije avstro-ogrske, nemške in bolgarske vojne. Celotno državno ozemlje je bilo okupirano, ostanki razbite srbske armade pa so se bili prisiljeni umakniti čez Črno Goro in Albanijo do Jadranskega morja. Civilno prebivalstvo, ki je ostalo na svoji domovih, je tako ostalo povsem brez zaščite in na milost in nemilost prepuščeno okupatorjem.¹¹⁸

Debra Bergoffen je analizirala posilstva v času zadnje vojne v Bosni in Hercegovini, vzporednice pa lahko povežemo tudi s časom prve svetovne vojne. Strategija je bila enaka, le da so bile med tarčami tudi srbske ženske. V obeh primerih je šlo za poskus etničnega čiščenja, pri čemer je posilstvo služilo za nadgradnjo drugih oblik trpinčenja in celo pobojev, ki sami po sebi niso bili dovolj za popolno očiščenje določenega ozemlja. Posilstva, zlasti množična in javna, so delovala na več ravneh, saj so ponižala moške pripadnike skupnosti ter trajno zaznamovala ženske, ki so bile s tem oropane svoje najpomembnejše karakteristike: svoje časti. Množična posilstva in prisilne nosečnosti, ki so iz tega pogosto sledile, pa so prizadeti skupnosti jemala tudi prihodnost ter krhala njeno notranjo trdnost in etnično homogenost.¹¹⁹ Vse dejavnosti so bile natančno premišljene in dogovorjene vnaprej, potekale so z jasnimi navodili poveljniške struk-

ture. Cilj skrbno načrtovanih vojaških operacij, ki so bile usmerjene zlasti na ženske in otroke, naj bi spravile v beg celotno civilno prebivalstvo ter trajno zaznamovalo in onesnažilo prostor, kamor se ti begunci nato ne bi nikoli želeli vrniti.¹²⁰ Vodstva rednih in paravojaških enot so se v obeh primerih zelo potrudila, da so lastne pripadnike pripravila na njihovo posebno misijo, saj so na začetku mnogi čutili odpor do tega početja. Vojake so prepričevali, da je posiljevanje njihova dolžnost, da so dolžni izpolnjevati ukaze nadrejenih in da je posilstvo povsem legitimno sredstvo bojevanja v razmerah, kjer sovražnika s tradicionalnimi sredstvi ni bilo mogoče poraziti.¹²¹ Na ta način naj bi se zmanjšala potreba po množičnem pobijanju, saj je bila skupnost že sicer obsojena na »socialno smrt«.¹²²

Že v času prve svetovne vojne je mogoče opazovati povsem iste metode, ki so bile pozneje uporabljene kot del genocidne politike med vojno v Bosni in Hercegovini. Priče govorijo o fizičnem nasilju, prisilnem zadrževanju in pravih posiljevalskih taboriščih, kjer so bile ženske izpostavljene vsakodnevnemu brutalnemu spolnemu nasilju in poniževanju.¹²³ Po vdoru na posamezna področja, so ženske po pravilu aretirali ter zadrževali v zaporih vsaj nekaj dni. Pod krinko zasliševanj in iskanja skritega orožja, so ženske množično in večkratno posilili,¹²⁴ po Reissovih podatkih pa naj bi bilo že v času avstrijske okupacije v številnih hotelih in drugih javnih stavbah prisilno zadrževanih in v prostitucijo prisiljenih vsaj 500 do 600 žensk.¹²⁵ Med pričevanji žensk je mogoče zaslediti tudi podatke o različno dolgih dobah, ki so jih preživele v bolgarskem ujetništvu. Slednje je lahko trajalo od nekaj ur, pa do daljših časovnih obdobij, odvisno od hitrosti premikanja vojaških enot, ki so ji zajele. Največkrat naletimo na podatke, da so ženske zadrževali kakšen teden, jih v tem času posiljevali, na njihov račun pa so kovali tudi dobičke, saj jo njihove »usluge« tudi prodajali.¹²⁶

¹²⁰ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 12, 21.

¹²¹ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 14.

¹²² Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 11

¹²³ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 26–27; Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 88.

¹²⁴ *Documents relatifs*, vol. 3, str. 166 ter 169.

¹²⁵ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 32. Glej tudi Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 58.

¹²⁶ *Documents relatifs*, vol. 1, str. 38.

¹¹⁵ Calò, *Le donne friulane*, str. 126.

¹¹⁶ Falcomer, *Gli »orfani dei vivi«*, str. 92.

¹¹⁷ Calò, *Le donne friulane*, str. 128.

¹¹⁸ Bianchi, *Gli stupri di massa*, str. 44.

¹¹⁹ Bergoffen, *Contesting the Politics*, str. 11.

Propagandna razglednica, ki je spodbujala italijanske vojake, naj se hrabro bojujejo, da njihove ženske ne bodo padla v kremplje sovražnika. (www.14-18.it)

Zločini so se dogajali že v času prve avstro-ogrskе invazije in so bili odraz globokega sovraštva, ki so ga avstro-ogrski vojaki, ki so bili pod močnim vplivom vojaške propagande, čutili do celotnega srbskega naroda.¹²⁷ Rodolphe Archibald Reiss,¹²⁸ ki je popisoval zločine nad srbskim prebivalstvom, nikjer ne omenja, da je v primeru bolgarskih zločinov v veliki meri šlo za povračilne ukrepe za zločine, ki jih je srbska stran zagrešila v času balkanskih vojn, medtem ko Magnus Hirschfeld poroča, da so Srbi med zasedbo Makedonije redno vpadali v mesta in vasi, kjer so nato moške zajeli in pobili, ženske pa posilili. Bolgari naj bi vzpostavili celo pravo trgovino z belim blagom, saj so najlepše ženske prodajali v Grčijo in celo Indijo. Na makedonskih

tleh naj bi se redno dogajala tudi posilstva dečkov in moških, Bolgari pa naj bi dečke celo množično kastrirali.¹²⁹ Iznakaženje spolnih organov je bilo pogosto zadnje in najbolj boleče ponižanje, ki ga je bilo mogoče prizadejati vojnemu ujetniku. Obstajajo poročila o primerih, ko so vojnega ujetnika najprej privezali k drevesu in ga nato kastrirali ali pa so njegove spolne organe premazali z medom, ki je nato privabil mravlje in druge žuželke.¹³⁰ V Reissovih poročilih je mogoče zaslediti, da so podobne zločine zagrešili tudi avstrijski vojaki. Tak primer je usoda Mihajla Jankovića in Jefrema Momića, ki so ju pri starosti 75 in 80 let ustrelili ter jima (pred ali po smrti) odrezali penis in jima ga potisnili v usta, njuno telo pa v takem stanju pustili vsem na ogled. Glede na poročila je sicer očitno, da so bile najpogostejše žrtve vojnega nasilja ženske, vendar pa je zagotovo nasilje nad moškimi izzvalo večje ogorčenje in odziv v javnosti.¹³¹

Dogodki iz balkanskih vojn so bili odlična podlaga za sovraštvo in gnev, ki so ga avstro-ogrski vojaki čutili do pripadnikov srbskega naroda. Mediji in državna propaganda so Srbe slikali kot barbare, umazance, tatove, neusmiljene morilce in posiljevalce, srbski narod pa naj bi bil poleg tega tudi neposredno odgovoren za izbruh vojne. Vojake, ki so odhajali na srbsko bojišče, so pripravljali na boj tako z redno vojsko, kot tudi z gverilskimi enotami. Sovražnik se je tako skrival v vseh porah družbe, saj so nevarnost videli tudi v civilnem prebivalstvu, torej tudi v ženskah, starcih in mladoletnikih.¹³² V ukazu z naslovom *Direktion für das Verhalten gegenüber der Bevölkerung in Serbien*, ki ga je izdal K. U. K. 9 Korpskommando, lahko preberemo, da se morajo vojaki zavedati, da prihajajo v deželo, kjer jih ljudstvo fanatično sovraži in kjer umor Avstrijca, kot dokazuje tragedija iz Sarajeva, predstavlja naj-

¹²⁷ Bianchi, *Gli stupri di massa*, str. 44.

¹²⁸ Rodolphe Archibald Reiss (1875–1929) oz. Rudolph Archibald Reiss je bil v Nemčiji rojen švicarski kemik ter eden od pionirjev kriminologije ter forenzične znanosti, ki jo je od leta 1909 poučeval na Univerzi v Lozani. Je avtor dveh zelo pomembnih monografij, ki predstavljata temelj razvoja forenzične fotografije ter forenzične znanosti naslovljeni: »Photographie judiciaire« (Mendel, Paris, 1903) ter »Manuel de police scientifique. I Vols et homicides« (Payot, Lausanne and Acan, Paris, 1911). Ob začetku prve svetovne vojne je na pobudo srbske vlade začel z natančnim popisovanjem in preiskovanjem vojnih zločinov, ki so jih zagrešile avstrijska, nemška in bolgarska vojska. Po vojni je bil član srbske delegacije na pariški mirovni konferenci, svoja odkritja pa je že med vojno in tudi po njej objavljaval v različnem svetovnem časopisu, objavil pa je tudi več monografij, ki so bile prevedene v različne svetovne jezike. Z njimi je želel osveščati svetovno javnost nad zločini, ki so se dogajali nad pripadniki srbske vojske ter srbskimi civilisti ter spodbuditi zahodne sile k aktivnejšemu posredovanju na tem območju. Glej: Holzer, *Das lächeln der Henker*, str. 187.

¹²⁹ Hirschfeld, *Sittengeschichte des Weltkrieges*, str. 277–278.

¹³⁰ Hirschfeld, *The Sexual History*, str. 307 ter *Sittengeschichte des Weltkrieges*, str. 286. Glej tudi Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 28.

¹³¹ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 60 ter str. 84. Reiss sicer ni ločeval žrtev posilstev po spolu. Med ostalimi žrtvami posilstev tako navaja tudi primer Dragomirja Šakića, 35letnega moškega, ki je bil žrtev večkratnega posilstva, na koncu pa ubit z bajonetom ter primer 60. letnega Ilije Aleksića, ki so mu odrezali nos in ušesa, na koncu pa so ga tudi kastrirali in pustili umreti v strašni agoniji. Glej: Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 72 ter 113–114.

¹³² Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 112.

višje dejanje herojstva in domoljubja. Proti takemu prebivalstvu je torej nemogoče gojiti kakršnokoli usmiljenje ali dobroto, nasprotno, ukrepati je potrebno neusmiljeno in odločno. Prepovedano je bilo vsako jemanje vojnih ujetnikov – vsak, ki je imel v lasti orožje, ali pa je bil tega zgolj osumljen, je moral biti ustreljen na mestu. Pregledati je bilo potrebno vse in vsakogar, posebej pa je bilo potrebno obravnavati tiste, ki so se nahajali izven naselij, na poljih in v gozdovih. Za slednje je veljalo da skrivajo orožje, ki pa ga pripadniki vojske niso imeli časa iskati, zato je bila smrtna kazen nad njimi izvršena takoj in brez usmiljenja.¹³³

Srbskemu prebivalstvu naj bi bila barbarskost prirojena, zato je obveljalo prepričanje, da se proti njim ni mogoče boriti s konvencionalnim orožjem. Vojaška propaganda je podpihovala iracionalen strah pred srbskim prebivalstvom ter vojake svarila naj si raje sodijo sami, kot da padejo v vojno ujetništvo, saj jih sicer čakajo »pohabe vseh vrst«. Vzpostavili so sistem, v katerem so bila množična posilstva in poboji del vojne strategije, ki je vojakom zapovedovala, naj iztrebijo celotno civilno prebivalstvo, vključno z ženskami, otroki in starci.¹³⁴ Zločinov niso poskušali prikrivati, temveč so jih javno uprizarjali ter jih dokumentirali in se z njimi ponašali.¹³⁵

S srbskimi zločini v letih 1912 in 1913 so svoje početje opravičevali tudi Bolgari. Na pariški mirovni konferenci so spodbijali srbske argumente z zahtevo, da se najprej Srbi pokorijo za svoje početje, saj so bili zločini storjeni nad srbskim prebivalstvom le kazen za predhodne srbske zločine.¹³⁶ Bolgarski zločini so bili načrtno vodeni iz Sofije, kar pa ne pomeni, da so bili posamezniki, ki so zločine izvajali, brez vsake krivde. Nasprotno, pod vplivom ideologije in propagande, so bolgarski vojaki v svoja sadistična početja vključevali veliko mero inovativnosti in domišljije. Centralna oblast je namreč ukazala etnično čiščenje določenih območij, način, kako to izvesti pa je bil v veliki meri prepuščen

»Bratje, rešite me!« (www.14-18.it)

pripadnikom rednih in izrednih vojaških enot.¹³⁷ Pomembno vlogo je odigrala tudi bolgarska pravoslavna cerkev, ki je opravičevala in legitimirala dejanja vojakov na zasedenih ozemljih. Tudi vojaki, ki so sicer sprva oklevali, so po blagoslovu, ki ga je nasilno obračunavanje očitno dobilo iz cerkvenih vrst, opustili svoje moralne pomisleke.¹³⁸

Zločine na srbskih tleh so torej zagrešile tako avstro-ogrske čete, kot tudi bolgarske. Zločine, ki jih je avstro-ogrska stran zagrešila na območju Zavlake in Brezjaka, je mednarodna komisija začela preučevati že leta 1914, njene ugotovitve pa niso imele večjega odmeva.¹³⁹ Odzivnost je še zmanjševalo prepričanje, da se na Balkanu odvija vojna v vojni, da gre za nadaljevanje prastarega spopada, ki ima svoje etnične in verske korenine in v katerega se ni imelo smisla vmešavati.¹⁴⁰ Tudi med Reissovimi zapisi sicer najdemo opazke, da so bili storilci najbolj krutih zločinov Madžari in Hrvati, ki so vojno izrabili za obračun s sosedi, s katerimi so imeli številne neporavnane račune.¹⁴¹ Poveljniki hrvaške-

¹³³ Reiss, *Come gli Austro-Ungheresi*, str. 44–46.

¹³⁴ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report upon the atrocities*, str. 144. Ter Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 44.

¹³⁵ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report upon the atrocities*, str. 29 in 39.

¹³⁶ *The Accusations Against Bulgaria*, str. 31.

¹³⁷ Reiss, *Requisitoire contre la Bulgarie*, str. 7–13.

¹³⁸ Bianchi, *Gli stupri di massa*, str. 49.

¹³⁹ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 102.

¹⁴⁰ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 129.

¹⁴¹ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 16.

ga rodu so svojim vojakom naročali dobesedno: »Ne smete dovoliti, da bi karkoli preživel, niti otroci v materinem telesu. Za pobijanje teh ljudi pa ne smete trošiti streliva. Tako kot ima vsako telo dve odprtini, naj gre tudi vaš bajonet na eni strani noter, na drugi pa ven.«¹⁴² Podobno so svetovali tudi madžarski poveljniki, ki so vojakom dali natančna navodila že pred prečkanjem meje, naj v srbskih vaseh pobijejo vse in vsakogar. Avstrijske oblasti so vedele, da velik del vpoklicanih v drugi množični mobilizaciji in praktično nihče od vpoklicanih v tretji mobilizaciji, ni prejel nikakršne uniforme. Ker vojakov tako ni bilo mogoče razlikovati od civilnega prebivalstva, so kategorijo sovražnika preprosto raztegnili na celotno prebivalstvo. Vojaki so tako dobili dovoljenje za pobijanje, ropanje ter seveda tudi za posiljevanje.¹⁴³ O globokem sovraštvu do srbskega prebivalstva priča tudi dejstvo, da so bili avstrijski vojaki srbskega rodu deležni konstantnega šikaniranja predvsem s strani hrvaških soborcev, pripadla jim je slabša preskrba, pogosto pa je prihajalo celo do nasilnih obračunov med pripadniki avstro-ogrskih enot različne nacionalnosti.¹⁴⁴ Številni ekscesi so se dogajali tudi nad srbskim prebivalstvom na področju Srema in Bosne. Srbi so veljali za potencialne izdajalce, o čemer priča tudi ukaz generala Hortsteina, ki je ukazal zajemanje in streljanje talcev tudi na področju Klenaka, ki se je nahajal na madžarski strani meje.¹⁴⁵

Svetovna javnost je na dogajanje v Srbiji postala pozorna šele po zaslugi Rodolpha Archibalda Reissa, ki je na kršitve mednarodnih konvencij opozarjal tudi preko člankov v tujem časopisu.¹⁴⁶ V Srbijo je prišel na povabilo srbske vlade in je bil sprva skeptičen, na prizorišču spopadov pa je lahko kmalu prišel do spoznanja, da so bili srbski civilisti zagotovo namerne tarče in sredstvo za obračunavanje z nasprotnikom. Izvajal je zaslišanja avstro-ogrskih vojnih ujetnikov, popisoval je pričevanja očitvidcev, svoja opažanja pa je redno dokumentiral tudi s fotografijami posledic uporabe nedovoljenih bojnih sredstev in mučenih in iznakaženih človeških teles, med katerimi so bila tudi ženska trupla

z amputiranimi dojkami, kar je nakazovalo tudi na prisotnost spolnega nasilja.¹⁴⁷ Reiss je poročal o navadi nemških in avstro-ogrskih vojakov, ki so se pogosto fotografirali ob izmaličenih truplih srbskih civilistov, te fotografije pa so nato reproducirali in jih upodabljali celo na spominskih razglednicah, kar pomeni, da nasilje nad civilisti ni bilo prikrito dejanje posameznih skupin vojakov, temveč da je nasilje potekalo ob širokem konsenzu vodilnih vojaških struktur, med storilci so bili nenazadnje pogosto tudi oficirji.¹⁴⁸

Zanimivo je tudi dejstvo, da v pričevanjih o bolgarskih zločinih žrtve pogosto navajajo imena in priimke storilcev in njihove čine, kar pa ni pripeljalo do sodnega preganjanja storilcev.¹⁴⁹ Tudi na poznejša poročila o bolgarskih zločinih antantne sile niso reagirale. Bolgarijo so si želele pridobiti na svojo stran, zato so pritiskale na Srbijo, naj ji odstopi dele Makedonije, ki jih je slednja osvojila med balkanskimi vojnami in se niso želele neposredno vpletati v ta dvostranski spopad.¹⁵⁰ Nasilje je doseglo višek v času upora v Toplici, spomladi 1917, ko so se odvijala sadistična mučenja, množične javne usmrčitve in množična javna posilstva.¹⁵¹

Avstrijski in bolgarski zločini

Reiss je začel s popisovanjem avstrijskih zločinov že leta 1914. Beležil je pričevanja očitvidcev, če je bilo le mogoče pa je njihove trditve preveril tudi iz prve roke, saj si je pogosto ogledal rane in brazgotine ljudi, ki so trdili, da so bili mučeni, večkrat pa je tudi ukazal odpiranje množičnih grobišč in čim bolj natančno štetje trupel. Očitvidce je popisal natančno, zato da ne bi bilo nikakršnega dvoma o njihovi identiteti in da bi njihovo pričevanje imelo vrednost pričanja na sodišču. Največ težav je imel prav s popisovanjem posilstev, ki so jih bile ženske

¹⁴² Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 90.

¹⁴³ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 17 ter 47–48.

¹⁴⁴ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 40.

¹⁴⁵ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 20–21.

¹⁴⁶ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 103.

¹⁴⁷ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 105–108. Glej tudi Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 30–33. Ker so se priče pogosto zavile v molk, je Reiss o razširjenosti spolnega nasilja pogosto sklepal na podlagi posrednih dokazov, kot so bile rane in brazgotine na truplih, položajev v katerih so bila trupla najdena, raztrgana in okrvavljena spodnja oblačila žrtev itd. Glej npr.: Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 85, 102 in 111.

¹⁴⁸ Reiss, *The kingdom of Serbia: Infringements*, str. 78–79.

¹⁴⁹ *Documents relatifs*, vol 1, str. 69.

¹⁵⁰ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 115.

¹⁵¹ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 137–139.

takoj po dejanju še pripravljene prijaviti, s časoma pa so se zavile v molk, saj so si s pričanjem sicer pogosto uničile možnosti za sklenitev zakonske zveze.¹⁵² Po njegovem prepričanju, na nekaterih področjih ni bilo ženske, ki ne bi bila podvržena spolnemu nasilju, česar pa ni bilo enostavno dokazati. Še večja težava je nastopila, kadar so bile ženske po posilstvu tudi ubite, saj je bilo o njihovi usodi mogoče sklepati zgolj iz položaja njihovega telesa ali poškodovanosti in okrvavljenosti njihovih oblačil. Primer takega pričevanja so besede Dragiše Stojadinoviča, namestnika poveljnika druge čete, prvega bataljona, 13. pehotnega peš polka, ki poroča grozljivih prizorih po opustošenju vasi Zoulkovitch,¹⁵³ kjer naj bi prišlo do poboja petindvajsetih fantov v starosti od 12 do 16 let ter številnih drugih zločinov. Pred številnimi hišami je naletel na prizore napol golih žensk z razkrečenimi nogami, najbolj pa ga je presunil prizor od psov obžrtega trupla štiriletnega dečka, ki je ležal ob svoji povsem goli materi, ki so ji vojaki med noge nastavili dojenčka s prerezanim vratom.¹⁵⁴

Ženske so bile tarče načrtnega nasilja. Njihova telesa so bila simbol biološke in kulturne tradicije in kontinuitete naroda, zato so bila deležna mučenj, posilstev in posebej brutalnih umorov. Če so moški večinoma umirali pod streli in na vešalih, so ženske brutalno pretepali, nabadali na kole, kamenjali, jim trgali in rezali telesne okončine, jim rezali kožo ter jo nato trgali s telesa, jih pobijali s puškinimi kopiti, nabadali na bajonete, žive sežigali itd.¹⁵⁵ Ženske so pohabliali, jim zažigali spolne organe, jih nabadali na kole skozi vagino ter jim s svojim ravnanjem jemali človeško dostojanstvo. V poročilu je tako naveden primer ženske, ki so ji v vagino vstavili

kos lesa namočen v petrolej. Palico so nato prižgali, ženskini sorodniki pa so bili prisiljeni spremljati ta prizor in nato pljuvati po ženskinih genitalijah v brezupnem poskusu, pogasiti ogenj,¹⁵⁶ načrtnega pohabljanja genitalij pa je bilo tudi sicer veliko, posluževali so se ga celo pri deklicah, mlajših od 10 let.¹⁵⁷ Posebej nasilne obravnave so bile deležne nosečnice, ki so jim v velikem številu primerov prerezali trebuhe ter se nato izživiljali nad trupli njihovih prezgodaj rojenih otrok. Njihova izmaličena telesa so nato javno izpostavljali, javno spektakli pa so bila tudi posilstva,¹⁵⁸ mednje so načrtno širili spolne bolezni.¹⁵⁹

Celoten obseg nasilja nad ženskami je bil znan šele leta 1919, ko so nastala poročila za potrebe komisije, ki je preučevala kršitve Haške konvencije. Izkazalo se je, da so bila posilstva del vojaške strategije in ponavadi uvod v množična uničevanja, mučenja in poboje. Ženske so bile prva in najlažja tarča, saj so za razliko od moških ostajale na svojih domovih. Poročilo te komisije je dokazalo sistematičnost in načrtnost nasilja nad ženskami, ki je imelo en glavni cilj: izbrisati srbsko etnično skupino iz zasedenega ozemlja. Posilstva so bila del raznarodovalne politike, ki naj bi dokončno bolgarizirala zasedeno ozemlje.¹⁶⁰ Taktika, ki je predvidevala uničenje kulturnih spomenikov, cerkva, knjižnic in s tem izbris kulturnega in zgodovinskega značaja določenega ozemlja, je načrtno vključevala tudi posilstva, prisilne poroke, ugrabitve deklet, ki naj bi bile domnevno odpeljane v Bolgarijo in prisilne nosečnosti ki so na nedvoumen način dokazovala popolno nadvlado okupacijskih sil.¹⁶¹ Pri tem je aktivno sodelovala tudi bolgarska duhovščina, ki je te prisilne poroke podpirala in jih opravljala, pri zadrževanju deklet pa so sodelovali tudi nemški vojak in oficirji, ki teh zakonov sicer niso sklepali.¹⁶²

¹⁵² Reiss, *Les infractions*, str. 76. Glej tudi: Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 30 ter 74.

¹⁵³ Ena od slabosti Reissovih poročil je njegovo zapisovanje imen krajev, ki jih je največkrat zapisal po posluhu, zato je danes včasih težko razbrati v katerem kraju se je posamezni zločin odvil. Op. A.

¹⁵⁴ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 21–22 ter 25; Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 33–35 ter 101–102.

¹⁵⁵ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 97, Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 38; *Documents relatifs*, vol. 2, str. 211. Reiss navaja primer 21letne Miroslave Vasiljevič, ki jo je posililo več kot 40 vojakov, nato pa so ji odrezali zunanje dele spolovila, ji trgali kožo iz področja vagine, umrla pa je šele po tem, ko so ji razparali trebuh. Glej: Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 70.

¹⁵⁶ *Documents relatifs*, vol. 2, str. 211–212.

¹⁵⁷ *Documents relatifs*, vol. 3, str. 150–152.

¹⁵⁸ Bianchi, *Crimini di guerra*, 166; Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 79 ter 121.

¹⁵⁹ Bianchi, *Crimini di guerra*, 170, Reiss, *Les infractions*, str. 79; *Documents relatifs*, vol. 3, str. 140.

¹⁶⁰ Bianchi, *Crimini di guerra*, 163–165 ter Reiss, *Les infractions*, str. 76–77.

¹⁶¹ Bianchi, *Crimini di guerra*, 166, ter *Documents relatifs*, Vol. 3, str. 142.

¹⁶² Reiss, *Les infractions*, str. 76–77.

Vojakovo slovo
(www.trieste.com)

V poročilu lahko preberemo številna pretresljiva pričevanja, ki pa predstavljajo zgolj delček vseh posilstev. Če so starejše ženske pogosteje spregovorile o nasilju, so se mlajše pogosto zavile v molk. O orgijah, ki so jih izvajali tudi z desetletnimi deklicami, ki so bile pred smrtjo večkratno posiljene, ni bilo lahko pridobiti pričevanj. Po smrti žrtev je njihova identiteta ostala večinoma prikrita, saj se ljudem ni zdelo smiselno obujati teh dogodkov.¹⁶³ Celo priče, ki so bile pripravljene pričati o nasilju, ki so ga bile same deležne, niso želele posredovati podatkov o posiljenih mladoletnicah, saj so jih želele zavarovati pred še dodatnim izpostavljanjem in stigmatizacijo.¹⁶⁴ V ljudeh so se posebej vtisnili prizori posiljenih deklic, ki so bile mlajše od deset let¹⁶⁵ ter žensk, ki jih je posililo večje število vojakov, celo več kot 20,¹⁶⁶ zelo žalostna je bila usoda tistih, ki so med posilstvom zanosile, saj jih je družba stigmatizirala ne glede na to, ali so se zatele k splavu ali celo detomoru ali pa so otroka obdržale.¹⁶⁷ V imenu mladoletnih žrtev posilstev so pravico pogosto iskale njihove matere, redkejši pa so primeri mož, ki so pričali o posilstvih svojih žena in hčerk, če so te med posilstvi izgubile življenje.¹⁶⁸ Še redkejši so primeri pričevanj medicinskega osebja,

čeprav so zlasti besede angleških in ameriških medicinskih sester, ki so na balkansko bojišče prišle kot prostovoljke, imele veliko težo, saj so veljale za nepristranske in popolnoma zanesljive. Če je torej medicinska sestra ali zdravnik pričal, da je bila žrtev posiljena na »ogaben« način, je bilo to dejstvo zagotovo potrjeno.¹⁶⁹ Podrobnosti posebej brutalnih posilstev so velikokrat ostale prikrite, o njih je mogoče sklepati na podlagi tega, da je veliko žensk po posilstvu umrlo,¹⁷⁰ Reiss pa včasih navede tudi primere posilstev, ki sicer niso povzročili smrti ženske, pomenijo pa eklatantne primere razčlovečenja, ki so ga bile deležne srbske ženske. Tak je primer ženske s priimkom Bošković, ki jo je bolgarski oficir Ferdinand Mioura najprej brutalno pretepel, nazadnje pa jo je posilil njegov pes.¹⁷¹ Veliko zgražanja je izzvalo nasilje nad starejšimi ženskami, saj je rušilo številne tabuje, ki so veljali v takratni družbi. Reiss poroča o 60 letnicah, ki so jih vojaki nabadali na kole,¹⁷² o ženskah, ki so jim odrezali dojke, s katerimi so hranile srbske vojake,¹⁷³ v kolektivno zavest pa je vstopilo predvsem nasilje nad sestrama Soldatović, ki sta bili pri starosti 65 in 78 let posiljeni, iznakaženi in brutalno umorjeni, podobe njunih izmaličenih trupel pa so se ohranile tudi na fotografskem materialu.¹⁷⁴

Po vojni se je govorilo predvsem o trpljenju vojakov na fronti, na usodo žensk pa se je v celoti pozabilo. V ospredje so stopile okrepljene zahteve srbskega nacionalizma, ki je na medvojnem trpljenju gradil svoje ozemeljske zahteve in s katerim je

¹⁶⁹ *Documents relatifs*, vol. 1, str. 63; *Documents relatifs*, vol. 3, str. 285. Po Reissovim opažanjem je obstajalo veliko indicij, da so se vojaki posebej brutalno znašali nad cigankami, vendar je bilo njihova pričanja še težje pridobiti. Glej npr. Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 118.

¹⁷⁰ *Documents relatifs*, vol. 3, str. 132-134.

¹⁷¹ *Documents relatifs*, vol. 2, str. 211.

¹⁷² Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 87.

¹⁷³ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 123. Dojke so bile pomemben simbol rodovitnosti in biološke kontinuitete, zato so priče kot posebno vrsto simbolne žalitve navajale sesanje mleka iz dojk mladih mater. Glej: Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 98 in 118.

¹⁷⁴ Reiss, *How Austria-Hungary*, str. 36. Glej tudi pričevanje Ilinke Perišić, ki jo je pri 77 letih posilil avstrijski vojak. Na njeno moledovanje, naj jo pusti, saj je dovolj stara, da bi lahko bila njegova babica, ji je vojak odgovoril: »Če si ti stara, sem pa jaz mlad.« Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 75-76.

¹⁶³ Reiss, *Les infractions*, str. 83

¹⁶⁴ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 51.

¹⁶⁵ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 108-109.

¹⁶⁶ Reiss, *The kingdom of Serbia. Report*, str. 70 in 77.

¹⁶⁷ *Documents relatifs*, vol. 3, str. 105 ter 282.

¹⁶⁸ *Documents relatifs*, vol. 1, str. 33-37.

opravičeval svoja dejanja v vseh naslednjih spopadih na področju Balkana.¹⁷⁵

Najbolj brutalno bolgarsko nasilje se je odvijalo v okviru kazenskih ekspedicij po upor v Toplici, ki je zahteval vsaj 20 000 žrtev in ki naj bi ga po izjavah prič začele prav ženske, ki so se z metanjem kamenja in golimi pestmi uprle deportacijam otrok in mladine, ki je bila največkrat prodana v spolno sužnost.¹⁷⁶ Prav dejstvo, da so se prve uprle ženske, je še potrdilo prepričanje bolgarske okupacijske oblasti, da so ženske pravzaprav najbolj fanatičen in nasilen člen v srbski družbi. Ženske naj še zdaleč ne bi bile zgolj pasivne matere in žene – bile naj bi glavno gonilo srbske ideje, aktivne tako pri ohranjanju srbskega duha, kot tudi pri organizaciji upora, saj naj bi tovorile ilegalno pošto, skrbale za zbiranje orožja. V tajni bolgarski okrožnici iz leta 1918 je mogoče prebrati: »Nedvoumno je, da so najbolj fanatične šovinistke in najbolj nasilne vedno prav ženske. Te so utripajoče srce srbskega duha in najbolj aktivne agentke tajne srbske organizacije. Ženske prenašajo tajno pošto, so ideologinje srbskega odpora: so glavne propagandistke, so agresivne in nevarne (...). Starost pri tem ne igra nobene vloge, saj so nevarne ženske vseh starosti. Izkoreninjenje srbizma pomeni izkoreninjenje ženskega fanatizma ker je le to najmočnejši faktor srbske ideje.« Ženske so bile torej glavne tarče napadov, uničenje in dokončno ponižanje žensk pa je postalo predpogoj za dokončno uničenje srbskega sovražnika.¹⁷⁷

Bolgarska stran po vojni zločinov sicer ni v celoti zanikala, je pa trdila, da so se odvijali v precej bolj omejenem obsegu od tistega, ki sta ga navajali zlasti srbska in grška stran, trdili pa so tudi, da so vse krivce strogo kaznovali že sami.¹⁷⁸ Po vojni

so izdali več zbirk dokazov in dokumentov, ki naj bi dokazovali lažnost srbskih obtožb, kot je npr. šeststo strani dolg dokument *The Truth About the Accusations Against Bulgaria*. Trdili so, da gre za načrten poskus njihove diskreditacije, saj naj bi Srbi poskušali utrditi vtis, da so Bolgari »barbarsko ljudstvo, ki ga vodijo nizki instinkti, ki se ni sposobno nadzorovati in za kogar ni mesta v Društvu narodov«, v ozadju vsega pa naj bi bili ekonomski in ozemeljski interesi.¹⁷⁹ Zanikali so tudi množičnost in načrtnost posilstev ter izpodbijali dokaze, ki jih je predstavljala srbska stran. Slednja je kot dokaz navajala tudi izjemno razširjenost spolnih bolezni med srbskimi ženskami ter veliko otrok, ki so bili rojeni v času, ko so bili srbski možje odsotni. Ne iz prvega ne iz drugega naj ne bi bilo mogoče sklepati na posilstva, saj naj bi bil zlasti sifilis v Srbiji množično razširjen že pred vojno.¹⁸⁰ Bolgarska vojska naj bi se te nevarnosti zavedala, zato naj bi svoje vojake že pred začetkom vojske izdatno izobrazila, jim prepovedala vse spolne stike s srbskimi ženskami ter jim zagrozila s strogimi kaznimi, če se bodo v času spopadov okužili s spolno prenosljivo boleznijo. Okužbo so izenačili s samopohabo in dezerterstvom, zato naj bi jim grozilo 15 let prisilnega dela ali celo smrtna kazen. V nasprotju s trditvami srbske strani, naj bi bile srbske ženske krive načrtnega širjenja spolnih bolezni med vojake in s tem krhanja moči bolgarske vojske. Večino posilstev in brutalnosti, ki so jih po vojni poskušali pripisati bolgarski vojski, naj bi zagrešili pripadniki srbskih gverilskih enot pod vodstvom Koste Pećanca, ki so se v svoji barbarskosti nebrzdano znašali nad svojim prebivalstvom, ki se ni želelo priključiti Topliškem uporu.¹⁸¹

Sklep

Posilstva so bila v času prve svetovne vojne vseprisoten fenomen, tako v neposredni bližini bojišč,

¹⁷⁵ Bianchi, *Crimini di guerra*, str. 178

¹⁷⁶ Navedbe, je bilo med vojno izginilo od 6000 pa vse do 16000 deklet, ki naj bi bile prodane v turške hareme, je bolgarska stran odločno zanikala ter se spraševala zakaj teh deklet ni nihče niti poskušal poiskati in rešiti, in to kljub dejstvu, da so srbski zavezniki območje nadzorovali že pred koncem vojne. Glej: *The Accusations Against Bulgaria*, str. 3.

¹⁷⁷ *Documents relatifs*, vol 1, str. 111.

¹⁷⁸ Sodili naj bi zlasti častnikom, ki so bili odgovorni za pokol v Surdulici, majorju Ilkovu, polkovnikom Kakandijevemu, Airanovemu, Popovu, majorja Kulčina pa so pred sodišče postavili že pred koncem vojne ter ga tudi obsodili na smrt ter kazen že izvršili. Glej: *The Accusations against Bulgaria*, str. 16.

¹⁷⁹ *The Accusations Against Bulgaria*, str. 3–7.

¹⁸⁰ Bolgarski dokumenti navajajo podatek, da je bilo v Srbiji okuženih 38 ljudi na 1000 prebivalcev, najti pa naj bi ga bilo mogoče v kar 730 (od 1308) srbskih občinah. Med leti 1895 in 1899 naj bi med 1000 zdravljenimi moškimi bolniki v srbskih bolnišnicah, kar 249 ljudi zdravili za različnimi spolnimi boleznimi, razmerje pri ženskah pa naj bi bilo še slabše, saj naj bi bilo okuženih kar 356 od 1000 ženskih bolnic. Glej: *The Accusations Against Bulgaria*, str. 24.

¹⁸¹ *The Accusations Against Bulgaria*, str. 24–25.

kot tudi v zaledju front. Posebej izpostavljeno je bilo prebivalstvo na zasedenih ozemljih, kjer je pogosto prihajalo do maščevalnih in roparskih pohodov z namenom zastraševanja in krhanja moralne moči podrejenega prebivalstva. Posilstva so bila ob tem pomemben del strategije. Tudi v primerih, ko je šlo za množico medsebojno nepovezanih posilstev, ki vsaj uradno niso bila del vojaške taktike, so se dogajala s tihim pristankom vojaških oblasti, ki teh dejanj niso niti poskušale preganjati. Tragičnost je bila še toliko bolj očitna na področjih, kot je bilo npr. Balkansko bojišče, kjer je prihajalo do sistematično vodenih posiljevalskih akcij, ki so bile del centralno vodene genocidne politike. Ob pomanjkljivi zakonodaji, ki je v posilstvu še vedno videla predvsem žalitev časti, so ženske postajale dobro premišljeno in načrtovano orožje ene skupine moških proti drugi, njihova usoda pa je zanimala le redkokoga. Še več, v izrazito patriarhalnem okolju, se je od žensk pričakovalo, da zamolči svoje travme in bolečino, saj je bila le tako mogoča njena ponovna vključitev v družbo. Poročila Rodolpha Archibalda Reissa, ki je v vlogi forenzičnega strokovnjaka izvajal popise vojnih zločinov na terenu in ki je z imenom in priimkom beležil tudi posiljene ženske in jih s tem iztrgal iz anonimnosti, predstavljajo zato še toliko večjo redkost in predstavljajo edinstven zgodovinski vir za preučevanje obdobja med prvo svetovno vojno.

Viri in literatura

Viri

- Arhiv Republike Slovenije, SI AS 136 Okrajno glavarstvo Postojna, t. e. 51, a. e. 17–22, št. 31890.
- ACS, Commissione d'inchiesta, b. 3, fasc. 49, don Apollonio Paizza a Reale Commissione d'inchiesta, 18. 12. 1918.
- Album des crimes Bulgares: annexes aux documents relatifs aux violations des conventions de la Haye et du Droit international en général, commises de 1915-1918 par les Bulgares en Serbie occupée. Paris: Impr. Yugoslavia, 1919.
- Documents relatifs aux violations des conventions de la Haye et du Droit international en général, commises de 1915-1918 par les Bulgares en Serbie occupée. T. 1. Paris: Impr. Yugoslavia, 1919.
- Documents relatifs aux violations des conventions de la Haye et du Droit international en général, commises de 1915-1918 par les Bulgares en Serbie occupée. T. 3. Paris: Impr. Yugoslavia, 1919.
- Documents relatifs aux violations des conventions de la Haye et du Droit international en général, commises de 1915-1918 par les Bulgares en Serbie occupée. T. 2. Paris: Impr. Yugoslavia, 1919.
- Les Austro-bulgaro-allemands en Serbie envahie: documents de l'ennemi. Paris: Grasset, 1918.
- Reiss, Rodolphe Archibald: Come gli Austro-Ungheresi hanno fatto la guerra in Serbia: osservazioni di un neutrale. Paris: Colin, 1915.
- Reiss, Rodolphe Archibald: How Austria-Hungary waged war in Serbia; personal investigations of a neutral, by R.-A. Reiss ... Tr. by J. S. Paris: Colin, 1915.
- Reiss, Rodolphe Archibald. Les infractions aux lois & conventions de la guerre commises par les ennemis de la Serbie depuis la retraite serbe de 1915: résumé de l'enquête exécutée sur le front de Macédoine / par R. A. Reiss,.. Paris: B. Grasset, 1918.
- Reiss, Rodolphe Archibald: The kingdom of Serbia. Report upon the atrocities committed by the Austro-Hungarian army during the first invasion of Serbia. London: Simpkin, Marshall, Hamilton, 1916.
- Reiss, Rodolphe Archibald: The Kingdom of Serbia: Infringements of the rules and laws of war committed by the Austro-Bulgaro-Germans. London: 1919.
- Reiss, Rodolphe Archibald; Bonnassieux A.: Requisitoire contre la Bulgarie. Paris: Grasset, 1919.
- Relazione della Reale Commissione d'inchiesta sulle violazioni dei diritti delle genti commesse dal nemico, 4, L'occupazione delle provincie invase. Milano- Roma: Bestetti e Tumminelli, 1919–1920.
- Reale commissione d'inchiesta sulle violazioni del diritto delle genti commesse dal nemico, Documenti raccolti nelle provincie invase, 6, Milano-Roma: Bestetti e Tumminelli, 1920.

The Accusations Against Bulgaria. Official documents presented to The Peace Conference by The Bulgarian delegation. [s. l.]: [s. n.], 1919.

Časopisni viri

Angeli, Diego: I non desiderati. V: *Il giornale d'Italia*, 23. 2. 1919, št. 3.

Polastri, A.: I piccoli tedeschi. V: *Giornale di Sicilia*, 21-22. 2. 1915

Croci, Pietro: Angosciosi problemi della guerra. L'innocente. V: *Corriere della Sera*, 10. 3. 1915.

Bossi, Luigi Maria: In difesa delle donne belghe e francesi violate dai soldati tedeschi. Una grave questione d'eugenetica e di giustizia. V: *La ginecologia moderna*, 8, 1915, št. 1-4, str. 94-96.

Palumbo, Valeria: La Caporetto delle donne: il dramma taciuto degli stupri e dei »figli della guerra.« V: *Corriere della Sera*, 24. 10. 2017, www.corriere.it/extra-per-voi

Spletni viri

<https://www.futilitycloset.com/2006/06/25/baser-instincts/> (dostop: maj 2018)

<http://www.14-18.it> (dostop: maj 2018)

<http://www.trieste.com/cultura/news/mostra-fronte-dell-isonzo-museo-postale.html> (dostop: maj 2018)

<http://greek-genocide.net> (dostop: maj 2018)

Literatura

Battistelli, Fabrizio: Guerrieri ingiusti. Inconscio maschile, organizzazione militare e società nelle violenze alle donne in guerra. V: Flores, Marcello (ur.). *Stupri di guerra. La violenza di massa contro le donne nel Novecento*. Milano: Franco Angeli, 2010, str. 17-42.

Bergoffen, Debra B.: *Contesting the Politics of Genocidal Rape. Affirming the Dignity of the Vulnerable Body*. London: New York: Routledge, 2012.

Bianchi, Brunà: *Crimini di Guerra e contro l'umanità. Le violenze ai civili sul fronte orinetale (1914-1919)*. Milano: Unicopli, 2012.

Bianchi, Brunà: Gli stupri di massa in Serbia durante la prima guerra mondiale. V: Flores,

Marcello (ur.). *Stupri di guerra. La violenza di massa contro le donne nel Novecento*. Milano: Franco Angeli, 2010, str. 43-60.

Bourke, Joanna: *Rape: A History from 1860 to the Present Day*. London: Virago, 2007.

Bourke, Joanna: *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War*. London: Reaktion Press; Chicago: University of Chicago Press, 1996.

Brownmiller, Susan: *Proti naši volji: moški, ženske in posilstvo*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1988.

Calò, Laura: Le donne friulane e la violenza di guerra durante l'occupazione austro-tedesca 1917-1918. Alcuni esempi per la Carnia. V: Folisi, Enrico (ur.). *Carnia invasa: 1917-1918: storia, documenti e fotografie dell'occupazione austro-tedesca della Carnia e del Friuli*. Tolmezzo: s. n.!, 2003, str. 111-131.

Cassata, Francesco: *Building the New Man. Eugenics, Racial Science and Genetics in Twentieth-Century Italy*. Budapest-New York: Central European University Press, 2011.

Ceschin, Daniele: »L'estremo oltraggio«: la violenza alle donne in Friuli e in Veneto durante l'occupazione austro-germanica (1917-1918). V: Bianchi, Brunà (ur.). *La violenza contro la popolazione civile nella Grande guerra: deportati, profughi, internati*. Milano: Unicopli, 2006, str. 165-186.

Costantini, Ceslo: *I figli della guerra*. Venezia: Tipografia-Libreria Emiliana, 1919.

Costantini, Celso: *Gli orfanelli della patria. Opera d'assistenza per i figli della guerra*. Venezia: Tipografia-Libreria Emiliana, 1921.

Derderian, Katherine: Common fate, Different Experience: Gender-Specific Aspects of the Armenian Genocide, 1915-1917. V: *Holocaust and Genocide Studies*, 19, 2005, št. 1, str. 1-25.

Falcomer, Andrea: Gli »orfani dei vivi«. Madri e figli della guerra e della violenza nell'attività dell'Istituto San Filippo Neri (1918-1947). V: *DEP: Deportate, esuli, profughe. Rivista telematica di studi sulla memoria femminile*, 2009, št. 10, str. 76-93.

Flores, Marcello: Introduzione. V: Flores, Marcello (ur.). *Stupri di guerra. La violenza di massa contro le donne nel Novecento*. Milano: Franco Angeli, 2010, str. 9-16.

- Flores, Marcello:** *Tutta la violenza di un secolo.* Milano: Feltrinelli, 2005.
- Fussell, Paul:** *La grande guerra e la memoria moderna.* Bologna: Il mulino, 1984.
- Goldstein, Joshua S.:** *War and Gender: How Gender shapes the War System and Vice Versa.* Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Hirschfeld, Magnus:** *The Sexual history of the World War.* New York: Cadillac Publishind Co., 1941.
- Hirschfeld, Magnus:** *Sittengeschichte des Weltkrieges.* Leipzig; Wien: Verlag für Sexualwissenschaft Schneider, cop. 1930.
- Hofbauer, Joseph:** *Pohod v zmedo: vojni roman.* Ljubljana: Prijatelj, 1935.
- Holzer, Anton:** *Las lächeln der Henker. Das unbekannte Krieg gegen die Zivilbevölkerung 1914-1918.* Darmstadt: Primus, 2008.
- Jeglič, Anton Bonaventura:** *Jegličev dnevnik: znanstvenokritična izdaja / uredila Blaž Otrin in Marija Čipič Rehar.* Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, 2015.
- Mantovani, Claudia:** *Rigenerare la società: l'eugenetica in Italia dalle origini ottocentesche ali anni Trenta.* Soveria Mannelli: Rubbettino Editore, 2004.
- Montesi, Barbara:** »Il frutto vivente del disonore«. I figli della violenza, l'Italia, la Grande guerra. V: Flores, Marcello (ur.): *Stupri di guerra. La violenza di massa contro le donne nel Novecento.* Milano: Franco Angeli, 2010, str. 61-80.
- Reiss, Rodolphe Archibald:** *Photographie judiciaire.* Paris: Mendel, 1903.
- Reiss, Rodolphe Archibald:** *Manuel de police scientifique. I Vols et homicides.* Paris: Payot, Lausanne and Acan, 1911.
- Sluga, Miha:** Vtakni ga, ja, ma ne prav v vsak lajben: nekaj drobcev o spolnem življenju avstro-ogrskih vojakov med prvo svetovno vojno. V: *Zgodovina za vse*, 18, 2011, št. 2, str. 5-19.
- Strazza, Michele:** *Senza via di scampo. Gli stupri nelle guerre mondiali.* Potenza: Consiglio Regionale della Basilicata 2010.

Zusammenfassung

VERGEWALTIGUNGEN IN DER ZEIT DES ERSTEN WELTKRIEGS

Vergewaltigungen in Kriegszeiten wurden in den letzten Jahrzehnten zum Thema historischer Forschungen, als Vergewaltigungen als systematisches Mittel des Krieges und ethnischer Säuberungen zu beobachten waren und dadurch die Erforschung dieses Phänomens in der Vergangenheit angestoßen wurde. Die Auffassung der Öffentlichkeit über diese Problematik änderte sich dramatisch nach den Kriegen in Ex-Jugoslawien sowie den Massenvergewaltigungen, die den Genozid in Ruanda begleiteten bzw. ein Bestandteil davon waren. Sondergerichte für Kriegsverbrechen in den genannten Gebieten begannen auch verschiedene Formen sexualisierter Gewalt zu ahnden, was in der Vergangenheit nicht der Fall gewesen war. Zwar waren Vergewaltigungen laut Militärgesetzgebung bereits im Ersten Weltkrieg verboten und Soldaten drohte im Falle einer Verurteilung sogar die Todesstrafe, tatsächlich aber reagierten die Befehlsstrukturen auf Meldungen über Vergewaltigungen mit großer Toleranz und die Täter wurden nur in Ausnahmefällen gerichtlich verfolgt. Der Vergewaltigung wurde keine größere Rolle zugeschrieben, da sie nicht als zu ahndendes ernstes Verbrechen galt. Im Vergleich zur Verwendung von Giftgasen und Giften galten Vergewaltigungen nicht als echte Kriegsverbrechen, da es sich vermeintlich vor allem um Ehrbeleidigungen ohne ernstere Konsequenzen handelte. Der Beitrag fokussiert aufgrund der Quellenlage vor allem auf Verbrechen in Friaul und Serbien. In Friaul waren Vergewaltigungen zwar zahlreich, sind aber nicht als Teil einer militärischen Strategie zu bezeichnen. Sie können in eine zeitlich genau umgrenzte Periode eingeordnet werden, nämlich die Zeit der Okkupation nach Durchbruch der Isonzofront, zwischen Oktober 1917 und November 1918. Die Zahl der Vergewaltigungen wurde nach dem Krieg genau verzeichnet, obwohl anzunehmen ist, dass zahlreiche Fälle auch verschwiegen wurden. Die Statistik der Vergewaltigungen wurde von einer Kommission, die Kriegsschäden untersuchte, erstellt, und diente der Untermauerung italienischer Entschädigungsforderung auf der Pariser Friedenskonferenz. Vergewaltigungen wurden unter dem Titel

Verbrechen gegen die weibliche Ehre geführt, was ihre Bedeutung verringerte und ihnen an Gewicht nahm. Vergewaltigungen, die vor allem in Serbien und der türkischen Gefechtszone stattfanden, können einer zweiten Gruppe zugeordnet werden, denn sie waren Teil der Kriegsstrategie, hatten Massencharakter und wurden von den militärischen Autoritäten gelenkt und angeregt. Daten können vor allem aus den Niederschriften und Berichten des Schweizer Kriminologen Rodolphe Archibald Reiss geschöpft werden, der auch durch Artikel in ausländischen Zeitungen auf die Verletzungen internationaler Konventionen aufmerksam machte. Er berichtete über massenhafte und öffentliche Vergewaltigungen, die auf mehreren Ebenen wirkten, denn sie erniedrigten die männlichen Angehörigen der Gemeinschaft und stigmatisierte Frauen auf Dauer, die ihrer wichtigsten Eigenschaft, der Ehre, beraubt wurden. Der nach dem Krieg erstellte Bericht beweist, dass die Gewalt gegen Frauen systematisch und geplant war und Vergewaltigungen als Mittel des Krieges umso erfolgreicher waren, als sie sich innerhalb eines patriarchalen Umfeldes abspielten, in dem die Frau ein Anhängsel des Mannes und seiner Ehre war. Die Betonung der Bedeutung des Anstandes und Schamgefühls führte schlussendlich dazu, dass Frauen über die an ihnen begangenen Verbrechen nicht berichten konnten und durften, da sie damit ihre Moral irreparabel schädigten und aus der eigenen Gemeinschaft ausgeschlossen wurden.

Schlagwörter: Vergewaltigung, sexuelle Gewalt, Erster Weltkrieg, Rodolphe Archibald Reiss